

Az akadémiai intézeteknek nem kizárólag csak az alapkutatások terén vannak közfeladatai. A kutatási területén felmerülő aktuális kérdések – szakmai és hiteles – elemzése ugyanúgy a feladatkörébe tartozik. Különösen igaz lehet ez napjainkra, amikor az információs források megsokszorozódása nagyon gyakran félreértések és pontatlanságok széleskörű elterjedésével is együtt jár.

A Jogi Iránytű című elektronikus folyóirat elsődleges célja az előbbiekkel összhangban a hiteles tájékoztatás. A Jogtudományi Intézet kutatói által készített rövid írások aktuális jogi problémák elemzésére töreksenek, felhasználva az akadémiai kutatások során felhalmozott szaktudást és ismereteket. Amennyiben ez lehetséges, a cikkek egy adott kérdés külföldi és nemzetközi dimenzióit is bemutatják, mivel az összehasonlítás segítségével a problémák olyan vonatkozásai is láthatóvá válhatnak, melyek kizárólag a nemzeti jogrend irányából elemezve nem biztos, hogy rögtön szembevetődnek.

Bízunk abban, hogy a Jogi Iránytű a jogi kérdések iránt érdeklődők számára az ismeretek alapvető és hiteles forrásává válik hamarosan!

Fekete Balázs
felelős szerkesztő

Tartalom

Boóc Ádám: A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény, valamint a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról szóló 2012. évi LXV. törvény rövid bemutatása	18
Dinók Henrlett: A gyűlölet-bűncselekmények hatályos szabályozása, különös tekintettel a közösség tagja elleni erőszakra	20
Fekete Balázs: Az Alaptörvény preambuluma szövegi dimenzióiról	22
Ferenczy Endre: Telefonadó és tranzakciós adó	24
Varga Csaba: A jogösszehasonlítás kalandja, avagy centrumok/perifériák viszonylagossága	26
Könyvszemle	30

Szerkesztőbizottság:

Boóc Ádám
Gárdos-Orosz Fruzsina,
Kecskés Gábor

Felelős szerkesztő: Fekete Balázs

Kiadó:

MTA TK Jogtudományi Intézet
A kiadó székhelye: Budapest
Felelős kiadó: az MTA TK főigazgatója

honlap: iranytu.mta-ius.hu

ISSN 2063-8841

email: fekete.balazs@jog.mta.hu

A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény, valamint a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról szóló 2012. évi LXV. törvény rövid bemutatása

A Magyar Közlöny 2012. évi 71. számában, 2012. június 12. napján jelent meg a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény, valamint a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról szóló 2012. évi LXV. törvény. E törvény a választottbírási jogérvényesítés vonatkozásában igen lényeges szempontokat tartalmaz, erre tekintettel igen fontos a törvény részletes áttekintése.

Az aránylag rövidnek tekinthető – de annál lényegesebb rendelkezéseket tartalmazó – törvényszöveg az alábbi:

1. A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény módosítása

1. § A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény (a továbbiakban: Vbtv.) 2. §-a az alábbi (3)-(4) bekezdéssel egészül ki:

"(3) Kizárólag magyarországi székhelyű, ennek hiányában telephelyű felek között megkötött szerződésből fakadó, belföldön fekvő ingatlannal kapcsolatos dologi jogi hatályú jogot, valamint bérleti és haszonbérleti szerződést érintő jogvitában - amennyiben a szerződésre a magyar jogot kell alkalmazni - kizárólag magyarországi székhelyű állandó választottbíráóság járhat el saját eljárási szabályzatának alkalmazása mellett.

(4) A (3) bekezdés szerinti választottbíráosi eljárás nyelve a magyar."

2. § A Vbtv. 4. §-a helyébe a következő rendelkezés lép:

"4. § Nincs helye - sem magyarországi, sem Magyarországon kívüli választottbíráosi hellyel (székhellyel) rendelkező eseti vagy állandó - választottbíráosi eljárásnak a Polgári perrendtartás (a továbbiakban: Pp.) XV-XXIII. fejezetében szabályozott eljárásokban, valamint olyan ügyben, amelyben a jogvita tárgya a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény hatálya alá tartozó Magyarország határa által körbezárt területen lévő nemzeti vagyon, illetve azzal kapcsolatos bármely jog, igény, követelés, továbbá olyan ügyekben, amelyekben törvény a jogvita választottbíráosi eljárás keretében történő rendezését kizárja."

2. A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosítása

3. § A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 239/A. § (2) bekezdés helyébe az alábbi rendelkezés lép:

"(2) Az (1) bekezdés rendelkezéseit kell alkalmazni az ügyész valamint - az (1) bekezdés szerinti per megindítására külön jogszabályban feljogosított - más személy általi perindítás esetén is."

3. Záró rendelkezések

4. § (1) Ez a törvény a kihirdetését követő napon lép hatályba.

(2) A Vbtv. e törvénnyel megállapított 2. § (3)-(4) bekezdését, valamint 4. §-át az e törvény hatálybalépését követően indult eljárásokban kell alkalmazni.

A választottbírási jogérvényesítés szempontjából a fenti törvény két igen jelentős rendelkezést tartalmaz, melyek a Vbt. 2. §-át a (3) és (4) bekezdéssel egészítik ki, illetőleg a Vbt. 4. §-át módosítják az alábbiak szerint:

I. "(3) Kizárólag magyarországi székhelyű, ennek hiányában telephelyű felek között megkötött szerződésből fakadó, belföldön fekvő ingatlannal kapcsolatos dologi jogi hatályú jogot, valamint bérleti és haszonbérleti szerződést érintő jogvitában - amennyiben a szerződésre a magyar jogot kell alkalmazni - kizárólag magyarországi székhelyű állandó választottbíráóság járhat el saját eljárási szabályzatának alkalmazása mellett. (4) A (3) bekezdés szerinti választottbíráosi eljárás nyelve a magyar."

II. "4. § Nincs helye - sem magyarországi, sem Magyarországon kívüli választottbíráosi hellyel (székhellyel) rendelkező eseti vagy állandó - választottbíráosi eljárásnak a Polgári perrendtartás (a továbbiakban: Pp.) XV-XXIII. fejezetében szabályozott eljárásokban, valamint olyan ügyben, amelyben a jogvita tárgya a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény hatálya alá tartozó Magyarország határa által körbezárt területen lévő nemzeti vagyon, illetve azzal kapcsolatos bármely jog, igény, követelés, továbbá olyan ügyekben, amelyekben törvény a jogvita választottbíráosi eljárás keretében történő rendezését kizárja."

A jogszabály szövegével kapcsolatban az alábbi észrevételeket tesszük.

Ad I: E szabály voltaképpen a választottbíráosi eljárás kiköthetőségét szűkíti azzal, amikor kimondja azt, hogy amennyiben kizárólag magyarországi székhelyű, vagy ennek hiányában telephelyű felek között megkötött szerződésből fakadó, belföldön fekvő ingatlannal kapcsolatos dologi jogi hatályú jogot, valamint bérleti és haszonbérleti szerződést érintő jogvita áll fenn – amennyiben a szerződésre a magyar jogot kell alkalmazni –, akkor, abban az esetben kizárólag magyarországi székhelyű állandó választottbíráóság járhat el saját eljárási szabályzatának alkalmazása mellett. Ebben az esetben a választottbíráosi eljárás nyelve a magyar.

Ez azt jelenti, hogy a fenti feltételek esetén a feleknek nincs lehetőségük külföldi választottbíráosi eljárás, pl. a párizsi székhelyű ICC, vagy a londoni LCIA kikötésére. Habár bizonyos szempontból érthető az, hogy két magyar gazdasági társaság között, Magyarországhoz kötött jogvita esetén (pl. magyarországi ingatlan tulajdonjoga), ahol is a szerződésben a magyar jog van kikötve, irracionális lehet egy külföldi választottbíráóság, azért a felek választási szabadságát ez a szabály feltétlenül szűkíti. Hiszen felmerül a kérdés, hogy például két külföldi cég magyarországi leányvállalata miatt ne köthetne ki egy bérleti szerződés esetében külföldi választottbíráóságot – akár a

magyar jog alkalmazása mellett –, és szintén nem érthető, hogy miért vannak kötve a felek a magyar nyelv használatához.

Mindenesetre a jelen szabály alapján a választott bírósági kikötésben a felek korlátozottak, ezért célszerű erre figyelmet fordítani, nehogy a klauzula érvénytelen legyen.

Ad II.: E szabály kimondja, hogy sem magyarországi, sem Magyarországon kívüli választottbírósági hellyel (székhellyel) rendelkező eseti vagy állandó választottbírósági eljárásnak nem lehet helye a Pp. XV-XXIII. fejezetében szabályozott eljárásokban, valamint olyan ügyben, amelyben a jogvita tárgya a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény hatálya alá tartozó Magyarország határa által körbezárt területen lévő nemzeti vagyon, illetve azzal kapcsolatos bármely jog, igény, követelés, továbbá olyan ügyekben, amelyekben törvény a jogvita választottbírósági eljárás keretében történő rendezését kizárja.

Érdemes figyelembe venni, hogy a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXVI. törvény (Nvt.) a saját hatályát az alábbiak szerint határozza meg:

1. § (1) E törvény szabályozza az állam és a helyi önkormányzatok tulajdonában álló vagyon (a továbbiakban: nemzeti vagyon) megőrzésének, védelmének és a nemzeti vagyonnal való felelős gazdálkodásnak a követelményeit, az állam és a helyi önkormányzatok kizárólagos tulajdonának körét, a nemzeti vagyon feletti rendelkezési jog alapvető korlátait és feltételeit, valamint az állam és a helyi önkormányzat kizárólagos gazdasági tevékenységeit.

(2) Nemzeti vagyonba tartozik:

a) az állam vagy a helyi önkormányzat kizárólagos tulajdonában álló dolgok,

b) az a) pont hatálya alá nem tartozó, az állam vagy a helyi önkormányzat tulajdonában lévő dolog,

c) az állam vagy a helyi önkormányzat tulajdonában lévő pénzügyi eszközök, továbbá az államot vagy a helyi önkormányzatot megillető társasági részesedések,

d) az államot vagy a helyi önkormányzatot megillető bármely vagyoni értékkel rendelkező jogosultság, amelyet jogszabály vagyoni értékű jogként nevesít,

e) Magyarország határa által körbezárt terület feletti légtér,

f) az üvegházhatású gázok kibocsátási egységeinek kereskedelméről szóló törvény szerinti kibocsátási egység és légiközelekedési kibocsátási egység, valamint az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és annak Kiotói Jegyzőkönyve végrehajtási keretrendszeréről szóló törvény szerinti kiotói egység,

g) az állami fenntartású közgyűjtemények (muzeális intézmények, levéltárak, közgyűjteményként működő kép- és hangarchívumok, valamint könyvtárak) saját gyűjteményeiben nyilvántartott kulturális javak,

h) a régészeti lelet,

i) a nemzeti adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartások fokozottabb védelméről szóló törvény szerinti nemzeti adatvagyon.

2. § E törvény hatálya nem terjed ki az alábbi, nemzeti vagyonba tartozó vagyonelemekre:

a) az államháztartás körébe tartozó szervek és személyek pénzvagyonára,

b) a követelésekre és a fizetési kötelezettségekre,

c) a társadalombiztosítás és az elkülönített állami pénzalapok pénzvagyonára, valamint

d) az 1. § (2) bekezdés i) pontja szerinti nemzeti adatvagyonra a 16. § (4) bekezdésében foglaltakra figyelemmel.

Az Nvt. egyébként önmagában is jelentősen szűkíti a választottbírászkodási jogrendezést, hiszen annak 17. § (3) bekezdése az alábbiakat mondja ki:

(3) Magyarország határa által körbezárt területen lévő nemzeti vagyonra vonatkozó polgári jogi szerződésben a nemzeti vagyonnal rendelkezni jogosult irányadóként kizárólag a magyar nyelvet, valamint a magyar jog alkalmazását, és jogvita esetére kizárólag a magyar bíróság - ide nem értve a választottbíróságot - joghatóságát kötheti ki. A nemzeti vagyonnal rendelkezni jogosult e jogvita eldöntésére választottbírósági eljárást nem köthet ki.

A Vbt-nek a jelen cikkben bemutatásra kerülő 2012. évi LXV. törvénnyel történő módosítása voltaképpen a Vbt-t az Nvt. fentiekben idézett rendelkezéseihez igazította hozzá.

Kecskés László professzor, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Választottbíróság elnöke és Tilk Péter egyetemi docens szerint az Nvt. fenti rendelkezése egyfelől az Alaptörvénybe, másfelől a nemzetközi jogba is ütközik, álláspontjuk szerint fennáll a veszélye a hatályos beruházási szerződések tömeges érvénytelenné válására, illetve ez káros lehet Magyarország befektetés-védelmi jó hírnevére, ill. tőkevonzó képességére is. Összefoglalóan állapítja meg Kecskés László és Tilk Péter tanulmányában, hogy:

"A Nvt. 17. § (3) bekezdésében foglalt korlátozás tehát vélhetően Alaptörvény-ellenes, egyúttal azonban a jogi problémákon túl jelentős gazdasági érdeksérelmet is jelenthet Magyarországnak. A nemzeti vagyon védelme fontos szempont, alkalmatlan eszközökkel történő megkísérlése azonban már rövidtávon is kimutathatja negatív hatását."¹

Kétségtelen tény, hogy az Nvt. – és most már ennek megfelelően a Vbt. is – jelentős mértékben szűkíti a választottbírósági vitarendezés lehetőségét, hiszen gyakorlatilag a nemzeti vagyon fogalma alá szubszumálható kérdések vonatkozásában azt teljes mértékben kizárja.²

Ez vélhetőleg jelentős hatással lesz a magyar választottbíróságok ügyforgalmára, és a Kecskés Profeszor és Tilk Péter által részletesen kifejtett jogi aggályok mellett minden bizonnyal szignifikáns gazdasági kihatása is lesz eme szűkítő rendelkezésnek.

Mindenesetre a választottbírósági kikötések megfogalmazása során immár e szempontrendszer miatt is célszerű figyelemmel lenni a szerződő felekre, és a szerződés tárgyára, nehogy érvénytelen választottbírósági klauzula kerüljön megfogalmazásra a szerződésben.

Boóc Ádám
tudományos munkatárs

¹ Lásd: KECSKÉS L. – TILK P.: A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény 17. §-a (3) bek. választottbírósági kikötést tiltó szabályának Alaptörvénybe, illetve nemzetközi jogba ütközése. In: *Választottbírók könyve* (szerk. Kecskés L., Lukács J.), Budapest, HVG-ORAC, 2012. 230.

² Lényeges megjegyezni, hogy a módosítás hatályba lépése szerint a Vbt-nek a 2012. évi LXV. törvénnyel megállapított 2. § (3)-(4) bekezdését, valamint 4. §-át az e törvény hatálybalépését követően indult eljárásokban kell alkalmazni.

A gyűlölet-bűncselekmények hatályos szabályozása, különös tekintettel a közösség tagja elleni erőszakra

Az elmúlt hónapokban különös hangsúlyt kaptak a gyűlölet-bűncselekmények az új büntető kódex elfogadása során. A gyűlölet vezérelte bűncselekmények, olyan bűncselekmények, amelyeket egy csoporttal szemben érzett előítélet motivál. A gyűlölet-bűncselekmények megvalósulásához egyrészt egy "alap-bűncselekmény" megvalósulása (pl. emberölés, testi sértés, rongálás), másrészt az e cselekményt motiváló előítélet szükségeltetik. A gyűlölet vezérelte bűncselekmények esetében az elkövető áldozatát egy vagy több jellemző tulajdonsága, így például vallása, etnikai hovatartozása, szexuális orientációja alapján választja ki. Azonban a büntetőjogi védelem akkor is megilleti az áldozatot, ha valójában nem is tartozik az adott csoporthoz, csupán az elkövető sorolja ehhez. Az emberek egyes tulajdonságai, például a bőrszín, a vallás, a szexuális orientáció a személyiség olyan lényeges elemének tekinthetők, amelyek a kiemelt, speciális védelem igényét is hordozzák. Emellett a kiemelt figyelmet az is indokolja, hogy az ilyen jellegű bűncselekmények különösen bomlasztóan hatnak a társadalomra. Hiszen a gyűlölet vezérelte bűncselekmények sajátossága éppen abban ragadható meg, hogy a sértett által képviselt egész csoport irányába azt az üzenetet közvetítik, hogy a csoport bármely tagja áldozata lehet ilyen jellegű bűncselekménynek. Ezért a gyűlölet vezérelte bűncselekmények nem csupán a konkrét sértettre gyakorolnak hatást, hanem az általa képviselt csoport valamennyi tagjára, a teljes közösségre.

A magyar Büntető Törvénykönyvben (Btk.) 1996 júniusában lépett hatályba a 174/B. § "Nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak" címmel, amely a rasszista indíttatású, kifejezetten a faji, etnikai, nemzeti-ségi származás és a vallás, mint védett tulajdonságon alapuló gyűlölet vezérelte bűncselekményekről rendelkezett. Emellett kifejezetten a gyűlölet vezérelte bűncselekmények kategóriájába tartozik a népiirtás (Btk. 155. §), apartheid (Btk. 157. §), közösség elleni izgatás (269. §), az önkényuralmi jelképek használata (Btk. 269/B. §), illetve a Btk. tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek lehetővé teszik, hogy a bírák figyelembe vegyék az elkövető rasszista motivációját, mint az aljas indok egyik formáját, és ezt súlyosbító körülményként számítsák be, például az emberölés és a testi sértés esetében.

2009-ben módosult a Btk. 174/B. § megnevezése közösség tagja elleni erőszakra, és ezzel párhuzamosan kiterjesztették a büntetőjogi védelmet a "lakosság egyes csoportjaira": *Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, büntetett követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő*. Amint arra az Alkotmánybíróság is rámutatott, a lakosság egyes csoportjai kitétel mögött az eltérő nézetrendszer vagy egyéb, tulajdonképpen bármely ismérv szerint elkülönülő személyek védelmének szándéka húzódik meg [30/1992. (V.22) AB határozat]. Emellett az immár bármely közösség védelmére alkotott szabály kereteit a

módosítás kiterjesztette az előkészületre is: *"(3) Aki a közösség tagja elleni erőszakra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő"*.

A törvény indoklása szerint a bűncselekmény jogi tárgya a nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjainak szabadsága és emberi méltósága; az emberi szabadság és méltóság, illetve a meghatározott csoporthoz való tartozás joga és ezen alapuló különbözőségek tiszteltetben tartása. A bűncselekmény bárki ellen irányulhat, akár olyan személy ellen is, aki nem tartozik ahhoz a csoporthoz, amelybe az elkövető őt besorolta. A bűncselekmény elkövetési magatartása a bántalmazás vagy kényszerítés. Bántalmazás alatt a törvény, annak ellenére, hogy nem emeli ki, tetteges bántalmazást ért, amely olyan szándékos, közvetlen, más testére irányuló fizikai erőhatás, amely legfeljebb fájdalom okozására, vagy a becsület csorbitására irányul. Az elkövető a tényállást a sértett nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása miatt valószínűsíti meg.

2011 májusában kiegészült a tényállás az (1a) bekezdéssel, amely szerint három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki mással szemben valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt olyan, kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy riadalmat keltsen. Minden bűncselekmény közösségellenes is, így a törvény – akárcsak a garázdaság tényállásánál – megkülönböztetésül annak kihívó voltát jelöli meg. A kihívó közösségellenesség a közösségi együttélés szabályainak nyílt semmibe vételét jelenti. A kihívóan közösségellenes magatartásnak alkalmasnak kell lennie arra, hogy riadalmat keltsen, azonban a bűncselekmény megvalósulásához nincs szükség arra, hogy a riadalom be is következzen. A kihívóan közösségellenes magatartás tanúsításával megvalósítható bűncselekmény esetén nem szükséges, hogy az elkövető az ilyen magatartást a csoport tagja ellen tanúsítsa, elegendő, ha az dolog ellen irányul (T/6958. törvényjavaslat indoklás). Ezen módosítás Lex Gyöngyöspata néven terjedt el a köztudatban, és azokat a polgárőröket is büntetni rendeli, akik nem teljesítik a polgárőrségről szóló törvényben meghatározott együttműködési kötelezettséget.

2012. június 25-én az Országgyűlés elfogadta az új Büntető Törvénykönyvet, amely a Köztársasági elnök aláírását követően várhatóan a jövő év júliusában lép hatályba. Az elfogadott jogszabály többek között a gyűlölet vezérelte bűncselekmények terén is változásokat hoz. Korábban a tervezet társadalmi vitája keretében civil szervezetek (Amnesty International Magyarország, Háttér Társaság a Melegekért, Magyar Helsinki Bizottság, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, Társaság a Szabadságjogokért) részletes javaslatot készítettek a gyűlölet vezérelte bűncselekmények hatékonyabb szabályozása érdekében. Kitértek többek között a védendő csoport

tok meghatározásának problémáira és a pontosítás lehetséges formáira (így pl. a nyílt lista valamint a zárt lista alkalmazásának lehetőségére, amely utóbbi álláspontjuk szerint kiiktatta volna a jogalkalmazásbeli bizonytalanságokat, illetve kizárta volna, hogy olyan csoportok is védelmet kapjanak, amelyeket nem személyiségük lényegi vonásaként meghatározott védett tulajdonság köt össze). A javaslat sok egyéb kérdés mellett rátért az előítélet által motivált, aljas indokból való elkövetés körébe tartozó bűncselekmények problémájára. A civil szervezetek tapasztalatai azt mutatják, hogy a jogalkalmazók sok esetben nem ismerik fel a gyűlölet-motivációból elkövetett cselekményeket, illetve problémásnak látták, hogy nem mutathatók ki az aljas indokból elkövetett bűncselekményeken belül az egyes indítékok, így a gyűlölet-bűncselekmények számára vonatkozóan sem állnak rendelkezésre adatok.

Az új Büntető Törvénykönyv "közösség tagja elleni erőszak" (217. §) és a "közösség elleni uszítás" (332. §) tényállások esetében a hatályos "nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz" részt kiegészíti a fogyatékoság, szexuális irányultság és nemi identitás szerinti csoportok megnevezésével. A civil szervezetek álláspontja szerint jelzésértékű a védett csoportok körének ilyen jellegű bővítése, mert fontos üzenetet küld a jogalkalmazók és az egész társadalom felé azzal kapcsolatban, hogy ez a három csoport az őket érő előítéletesség miatt kiemelt jogi védelemben kell, hogy részesüljön. A törvény indoklása szerint egyrészt figyelembe vették a nemzetközi ajánlásokat, másrészt azt, hogy e csoportokkal szemben megnövekedtek a gyűlölet-bűncselekmények száma. Emellett a közösség elleni izgatás elnevezés – utalva a tényállásban korábban is szereplő elkövetési magatartásra – közösség elleni uszításra módosult. További eredménye a civil szervezeti nyomásgyakorlásnak, hogy a "közösség tagja elleni erőszak" előkészületének büntethetőségét az előzetes tervek szerint még sem törölték el.

Azonban e kisebb pozitív jogszabályi változtatások ellenére továbbra is kétséges, hogy a jogalkalmazás miként kezeli majd e tényállásokat. Részben téves adatvédelmi előírásokra hivatkozva, részben pedig a bizonyítás könnyebb útját választva, vagy az indítékot fel nem ismerve más bűncselekményként történő minősítést alkalmazva, a nyomozóhatóságok és a bíróságok szinte soha nem alkalmazzák a fent említett "közösség tagja elleni erőszak", illetve "közösség elleni izgatás" tényállásokat. A 2005-2010 közötti statisztikákat figyelembe véve megállapítható, hogy ezen idő alatt mindösszesen 3 esetben született jogerős ítélet (Bírószági Határozatok Tára) – ami természetesen nem annak jele, hogy ilyen alacsony számban fordulnak elő gyűlölet vezérelte bűncselekmények, az indokok a fent említettekben keresendők. Azonban az új Btk. körül kialakult társadalmi vita, az eszközölt módosítások, valamint a civil szervezetek gyűlölet-bűncselekményekre irányuló kiemelt figyelme remélhetőleg a jogalkalmazót is ösztönzi, hogy a későbbiekben nagyobb hangsúlyt fektessen e bűncselekmények felismerésére, felismerésének esetleges oktatására, és a tényállás alkalmazására.

Dinók Henriett
tudományos segédmunkatárs

Az Alaptörvény preambuluma szöveggközi dimenzióiról

1. A poszt-modern jogelmélet egyik, még mindig csak kialakulóban lévő és számos megközelítést magába foglaló irányzata, melyet összefoglalóan "jog és irodalomnak" szoktak nevezni,¹ a jog és az irodalom jelenségeit - bármit is jelentsen e két kifejezés pontosan a tudományos kutatásban - összekapcsolva kívánja meghaladni a kutatás és megértés hagyományos elméleti kereteit. Azaz, a jogot más tudásterületek felé kívánja "kinyitni", jelen esetben az irodalom felé. Nem vitatva a kritikák jogosságát,² melyek hol az egész felfogást, hol a módszertani megalapozatlanságot és sokféleséget érik, nem vitatható, hogy e felfogás egyik ígéretes kutatási iránya az, mely a jog különféle szöveggközi, azaz intertextuális dimenzióit vizsgálja.

2. A "húsvéti alkotmány" preambulumaaként szolgáló Nemzeti Hitvallás irodalmi idézettel kezdődik - Kölcsy Himnuszának első sora -, és ez önmagában is inspirálhatja az irodalmi elemzést.³ A szöveg szerkezete és nyelve is irodalmi igényű - jól elkülöníthető részek, emelkedett és ünnepélyes stílus, repetíciók -, ez is kínálja az irodalmi áthallásokat, mégha ezek figyelembevételét talán elsőre idegennek, vagy inkább komolytalannak hathat a jogtudomány közegeiben. Számos, az irodalmi elemzés irányába mutató jelet láthatunk a Nemzeti Hitvallás kapcsán, és a következőkben ezek közül kettő, egymással több ponton összekapcsolódó dimenziót fogunk bemutatni. Mindkettőben közös, hogy az irodalom-elmélet "intertextuális" hagyományából merít, azaz a szövegek egymás között fennálló kapcsolataiból levonható következtetésekre kíván rámutatni.⁴

3. Paratextusa - de minek? A számos szöveggközi kapcsolat egyik lehetséges változata az ún. paratextualitás. A kérdéskör egyik meghatározó kutatója - Gérard Genette - szerint paratextusnak tekinthető minden olyan szöveg, mely egy másik szövegnek szöveggköznyezetet teremt.⁵ Számtalan szöveg vagy töredék tartozhat ebbe a körbe, ilyenek lehetnek a különféle címek, alcímek, a borítón elhelyezett rövid összefoglalók, továbbá az egyes alkotói fázisokban készített piszkozatok, változatok, esetleg más formában megjelent, de az adott műben végül kifejezett szerepet nem kapó egyéb részek. Egy szöveg körül, tehát, további szövegek, illetve szövegtöredékek "foroghatnak". Ezek pedig meghatározóvá válhatnak az eredeti szöveg értelmezése, megértése szempontjából, hiszen annak az adott szövegben meg nem jelenő referenciapontjait teremtik meg, akár egyes értelmezéseket sugallva, vagy

éppen kizárva. Jelen témánk szempontjából még érdekesebb, hogy Genette kifejezetten említi az ún. "előljáró beszédeket" mint a paratextus egyik példáját, azaz indirekt módon alátámasztja a jogi szövegek irodalmi elemzését, hiszen nem csak irodalmi, hanem jogi szövegeknek is lehetnek "előljáró beszédei", amire a legjobb példa maga a preambulum jogintézménye.

Az előbbieken alapján egyértelmű, hogy az alkotmány-preambulum az alkotmány paratextusa. Azaz, meghatározó szerepe van abban, hogy az alkotmányszöveg értelmezése során milyen felfogások alakulnak ki. Az alkotmányozó preambulumba foglalt megjegyzései ugyanis sokat elárulhatnak céljairól, szándékáról, előzetes elképzeléseiről, vagy éppen fenntartásairól és elhatárolódásairól. Azt is fontos jelezni, hogy az alkotmány-preambulum hiánya egyáltalán nem zárja ki a különféle értelmezési irányok kialakulását, hanem pusztán arról van szó, hogy a preambulum léte megkönnyíti annak formálódását, mivel számos, viszonyítási pontként felhasználható megjegyzést tartalmaz.

A Nemzeti Hitvallás esetében elsőként az lehet érdekes, hogy magához a preambulumhoz is kapcsolódik egy paratextus, ami nem más mint a Himnusz első sora. Ennek figyelembevételével az Alaptörvény szöveggköznyezete a következőképpen vázolható: a Nemzeti Hitvallás az Alaptörvény paratextusa, míg a Himnusz első sora pedig a Nemzeti Hitvallás paratextusa; a Nemzeti Hitvallás és a Himnusz első sora pedig összességében alkotja azt a szövegüniverzumot, mely az alkotmányszöveget megnyitja különféle - történelmileg, szellemileg és időbenileg is sokrétű - szöveggkapcsolatok felé. E pontnál meg kell jegyezni, hogy a Himnusz első sora nem tekinthető klasszikus idézetnek, azaz Genette-i értelemben vett intertextusnak. Nem része ugyanis a Nemzeti Hitvallásnak, hanem attól formailag is elkülönül a cím előtt elhelyezkedve; valamint a betűtípusa is eltérő; és az alkotmányozó az idézőjelek felhasználását is mellőzte. Továbbá - irodalmi értelemben - maga az idézet is pontatlan, mivel az eredeti versben nem felkiáltójelel áll e mondat után, hanem a vers jellegéből fakadóan csak egy vessző, és a felkiáltójelel a versszak végére kerül. Az előbbieken mind a Himnusz sor paratextuális jellegéről való feltételezést támasztják alá.

E "többszörös-paratextualitás" eredménye, hogy az Alaptörvény preambuluma erős és markáns értelmezési keretet teremt, több szöveghagyomány irányában is "kinyitva" magát a jogszabályszerű szövegnek. A Himnusz paratextuális alkalmazása felerősíti azt az egyébként csaknem nyilvánvaló benyomást, hogy a Nemzeti Hitvallás szervesen illeszkedni kíván ahhoz a 19. századi hagyományhoz, mely történelmi-vallási keretben kívánt nemzeti identitást meghatározó nagy műveket teremteni, legyen szó a Himnuszról, vagy akár a Szózatról. A szöveg stíláriális összevetése a nemzeti költészet e két klasszikus darabjával rámutat a szemmel látható hasonlóságokra, a szerkezet, a nyelvhasználat, a témák és a stílus szintjén

¹ Lásd részl.: H. SZILÁGYI I.: *Jog – irodalom*. Szeged, 2010.; NAGY T.: *Josef K. nyomában*. Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2010.

² Lásd pl.: VARGA CS.: *Irodalom? Jogbölcselet? Iustum Aequum Salutare*, 2007/2. 119-132.

³ Az irodalmi elemzés egyik első kísérleteként lásd: MAJTÉNYI B.: „Vár állott, most kőhalom” Alaptörvény és irodalom. *Fundamentum*, 2011/4. 97-105.

⁴ Áttekintésként: ALLEN, G.: *Intertextuality*. Routledge, London, 2000.

is.⁶ Horkay Hörcher Ferenc ennek kapcsán megállapítja, hogy "e szöveg jobban hasonlít a nemzeti költészet klasszikusaihoz, mint más alkotmányok preambulumaikhoz."⁷ A magyar kontextusban az előbbi állítás nyilvánvalóan megállja a helyét, de azért nem árt hangsúlyozni, hogy más külföldi alkotmányok preambulumaitól (lásd például Lengyelország vagy Írország alkotmányát) sem idegen a patetikus, már-már költői nyelvezet, tehát ilyen értelemben ezekhez is hasonlít az Alaptörvény preambuluma. Az azonban egyértelmű, hogy jelenleg ez a legköltőibb és leg hosszabb alkotmánypreambulumban az Európai Unióban.

A "húsvéti alkotmány" legfontosabb és az alkotmányozó által is hangsúlyozott szövegkapcsolata tehát a klasszikus és emelkedett értelemben felfogott nemzeti költészet felé vezet. Ez lényegében egyrészt erős történelmi és leginkább múlt-orientált szemléletet - noha vannak a Nemzeti Hitvallás szövegében explicit jövő-orientált részek is - jelent, másrészt pedig lényegében egy 20. század előtti, a nemzeti modernitás hajnalán kialakult diskurzust kísérel meg újra beemlíteni a 21. századi körülmények közé. E klasszikus, reformkori hagyomány újraélesztése az alkotmányjogi diskurzusban sok szempontból lehet előre mutató, hiszen olyan értékek kihangsúlyozását jelentheti, mint például a hazaszeretet, a nemzet iránti felelősség, a szabadelvűség, a haladás iránti elkötelezettség, vagy az európaiság. Nem lehet azonban amellett sem szó nélkül elmenni, hogy vajon mennyiben lehet még mondanivalója egy közel két évszázaddal korábbi hagyománynak napjaink gyökeresen megváltozott jogi, politikai és kulturális környezetében. A közvetlen átvétel sok esetben anakronisztikusnak hathat, nem véletlen, hogy a Nemzeti Hitvallással kapcsolatban számos olyan kritika is megfogalmazódott, mely a szöveg túlideologizáltságára, illetve egyoldalúságára kívánt rámutatni.

4. *Narratívák harca.* Robert Cover klasszikussá vált tanulmányában mutatott rá arra, hogy minden nagy jogi szöveghez tartozik egy eposz, azaz egy értelmezési keret is, mely a szövegre épülő narratívákból alakul ki.⁸ A jogi szöveg tehát nem csak a jogi jelenség egy eleme, legálább ilyen meghatározó az arra ráépülő, a társadalmi gyakorlatban formálódó, az arról vallott és ahhoz kapcsolódó nézeteket összefoglaló narratíva is. A "89-es alkotmány" körül is felépült egy ilyen eposz, amit talán - nem eredeti, hanem származékos értelemben felhasználva - a "láthatatlan alkotmány" kifejezéssel írhatunk le a legjobban. E narratíva bemutatása nyilvánvalóan meghaladná a jelenlegi kereteket, itt elégséges annyit megemlíteni, hogy kialakulásában kiemelkedő szerepet játszott az első, Sólyom László által vezetett alkotmánybíróság gyakorlata, illetve alapvetően jövő-orientált, pozitívista és alapjogi szemlélet határozza meg. A "láthatatlan alkotmány" értelmezést és gondolkodást meghatározó ereje a leginkább abban fejeződik ki, hogy a különféle alkotmányjogi kérdésekkel foglalkozó munkákban és vitákban a mai napig megkerülhetetlenek az "első" alkotmánybíróság ún. nagy ítéletei, illetve az emberi méltóság fogalma folyamatosan központi szerepet tölt be az alkotmányjogi diskurzusban.

Ebbe a kontextusba helyezve egyértelműnek tűnik, hogy az alkotmányozó a Nemzeti Hitvallás segítségével -

kihasználva a paratextualitás értelmezést orientáló képességét - egy új, a "láthatatlan alkotmánytól" eltérő narratíva alapjait kívánta lefektetni. Minden jelzés ebbe az irányba mutat: az értékek *expressis verbis* megfogalmazása a preambulumban, míg a "89-es alkotmány" nem tartalmazott ilyen deklarációkat; egy kvázi-vallásos értelmezési dimenzió bekapcsolása a diskurzusba, ellentétben a korábbi felfogás kifejezetten szekuláris és értéksemleges természetével; a múlt és a nemzeti történelem egy meghatározott értelmezésének kihangsúlyozása szemben a korábbi felfogás kvázi-történelmietlen jellegével. Azaz, - bármennyire is patetikusnak hangozhat ez a jelenlegi közegben - a Nemzeti Hitvallás szövege valójában azokat a fenntartásokat tükrözi vissza, melyet a jelenleg uralkodó, pozitívista és alapjogi alkotmányjogi szemlélettel szemben a "húsvéti alkotmány" elfogadói és mögöttük álló politikai erők éreznek. Ebből a szemszögből vizsgálva a Nemzeti Hitvallás nem más, mint egy új alkotmányos szemlélet megteremtésének kísérlete, és valójában ez indokolja az általános és bevett gyakorlatnál is erősebb szövegkapcsolatok kialakítását. Az azonban már izgalmas kérdés, hogy egy múltbeli hagyomány felélesztése vajon elégséges lehet egy alternatív alkotmányos gondolkodás megalapításához.

Fekete Balázs
tudományos munkatárs

⁶ Részletesen: HORKAY HÖRCHER F.: A Nemzeti hitvallásról. In: *Alkotmányozás Magyarországon és máshol* (szerk. Jakab A. - Körösiényi A.). MTATKPTI-Ú.M.K., Budapest, 2012. 292-294.

⁷ Uo. 294.

⁸ COVER, R.: The Supreme Court Term 1982 - Foreword: Nomos and Narrative. *Harvard Law Review*, 1983-84. 4-68.

Telefonadó és tranzakciós adó

Akár a Magyarországon megszavazott távközlési adóról [2010. évi LVI. törvény], akár az Európai Unióban igen előrehaladott állapotban lévő pénzügyi tranzakciós adó (*financial transaction tax*) tervéről [Javaslat: A Tanács irányelve (2011. szeptember 28.) a pénzügyi tranzakciós adó közös rendszeréről (*a common system of financial transaction tax*) és a 2008/7/EK irányelv (*indirect taxes on the rising of capital* - a tőkeemelést terhelő közvetett adó) módosításáról, COM(2011)594 végleges - a Hivatalos Lapban még nem tették közzé] akarunk kiegyensúlyozottan értekezni, előre kell bocsátanunk - mert igen sok ellenérvet hoznak fel az ilyen adótípusok ellen -, hogy absztraktnan a nemzetállamok adóztatási joga nem vitott sem a szakirodalomban, sem egy olyan nemzetközi szervezetben, mint amilyen az Európai Unió. Még akkor sem, ha egy, az Unión belüli politikai irányzat szerint annak a föderális berendezkedés felé kellene haladnia.

Emlékeztetni kell arra is, hogy egy már megvalósult föderációban, az Amerikai Egyesült Államokban, az 1913. évi alkotmánykiegészítés (XVI. cikk) az adóztatással kapcsolatban a legkategorikusabb fogalmazás: "A Kongresszusnak jogában áll bármilyen eredetű jövedelemre jövedelemadót kivetni és behajtani anélkül, hogy azt az állam között arányosan felosztanák, tekintet nélkül a népszámlálás vagy számbavétel adataira." Másrészt utalunk arra, hogy az amerikai unió tagállamainak az adóztatási jogosítványai az európai tagállamokéval egybevetve összehasonlíthatatlanul gyengébbek, bár az is igaz, hogy az Európai Unióban, ebben az esetben ti. az európai szintű adózás tárgykörében, a tagállamok többsége nem tud döntést kicsikarni, mert nem minősített többség, hanem egyhangúság kell a jogforrás megalkotásához. Ugyanakkor a tagállamok döntési kompetenciája adózási ügyekben, adott esetben, már régen nem korlátlan, ahogy az az Európai Bíróság esetjogából is kitűnik.¹ Az meg általánosan bevett gyakorlat volt a nemzetállamok között, hogy az adóztatás szektorsemleges, így azután az olyan adók, mint a távközlési adó vagy a tranzakciós, ún. bankadóról nem is beszélve, igencsak ellenkezett adófajta lett, nemcsak közgazdasági, de jogtechnikai szempontból is.

Az adófajták bővítésével szembeni ellenérvek központi magva az a felismerés, hogy az állami jövedelmek növelése, még ha az ideiglenes is, mint amilyen az állampapírok kibocsátásából származó bevétel, elszívja a pénzpiacokon a forrásokat a gazdasági szereplők, a gazdasági szektor elől, akadályozva ezáltal a termelés bővülését. Jogtechnikai aspektusból az ilyen típusú adók, mint a távbeszélő és a tranzakciós, elkezd keverni a kodifikációs szempontból tiszta adónemeket (társasági, fogyasztási, hozzáadott-értékalapú stb.), mert ezek az adók (a távbeszélő és a tranzakciós) nem hozzáadott-értékalapú adók, azaz nem visszaigényelhetők, de nem is nyereségadók, mint a társasági. Ennek pedig következményei vannak magára a gazdaságpolitikára nézve is, mert a szokásos instrumentumokkal való irányítást, befolyásolást megnehezítik, holott Clinton óta tudjuk, a

híres kérdésre (Mi fontos a politikában, Elnök úr?) adott hírhedt válaszából: "A gazdaság, te ostoba."

Az eredetileg az ún. Tobin-adóból (a Tobin-adó megnehezíti a valuták ingadozását kihasználó pénzváltásokból teljesítés nélküli jövedelem megszerzését és a remények szerint mérsékeli a spekulációs tőke mozgásokat, egyébként 1981-ben Tobin Nobel-díjat kapott) kinövő tranzakciós adó tervezete igen széles műveleti kört határoz meg; hatálya alá tartozik valamennyi pénzügyi tranzakció: azaz pénzügyi eszközök, úgymint társasági részvények, kötvények, pénzpiaci eszközök, kollektív befektetési vállalkozások befektetési jegyei és strukturált és származékos termékek eladása és vétele, valamint származékos megállapodások megkötése és módosítása, azzal a feltétellel, hogy a tranzakcióban érintett felek legalább egyike valamelyik tagállamban letelepedett, valamint hogy az egyik tagállam területén letelepedett pénzügyi intézmény (például befektetési vállalkozás, szervezett piac, hitelintézet, biztosító vagy viszontbiztosító, kollektív befektetési vállalkozás és nyugdíjalap, illetve ezek kezelői és más olyan vállalkozások, amelyek tevékenységének jelentős részét alkotják a tranzakciók) tranzakcióban részt vevő fél, saját számlára vagy más személy számlájára jár el, vagy a tranzakció valamely fele nevében jár el.

A rendszer hatálya alá tartozás tekintetében fontos, mint mindig, a letelepedettség; valamely pénzügyi intézményt általánosságban akkor kell valamely tagállam területén letelepedettnek tekinteni, ha engedély alapján ilyen minőségben eljárhat, de megjegyzendő, hogy bizonyos feltételek mellett az Unión kívül letelepedett pénzügyi intézmények szintén egy tagállam területén letelepedettnek minősülnek, például akkor, ha egy valamely tagállamban letelepedett részt vevő féllel közös pénzügyi tranzakcióban vesznek részt (ebben a esetben meg kell nevezni az érintett tagállamot).

A javaslat az egyértelműség, a világosság érdekében külön is megadja a "Háttér" alcím alatt, hogy a Bizottság mit ért a szövegben használt "pénzügyi művelet" alatt, amely szerinte (támaszkodva saját Főigazgatósága, az Adóügyi és Vámügyi Főigazgatóság által készített és koordinált anyagra, arra, amelyek közül itt csak egyre utalunk: *Tax Contribution of the Financial Sector*, 2012. május, 18 o.) az alábbi műveletek egyike:

- pénzügyi eszköz nettósítást és kiegyenlítést megelőző eladása és vétele, beleértve a visszavásárlási és fordított visszavásárlási megállapodásokat, az értékpapír-kölcsönzési és -kölcsönvételi megállapodásokat,

- pénzügyi eszközzel tulajdonosként való rendelkezésre vonatkozó jog csoporton belüli jogalanyok közötti átruházása, valamint valamennyi olyan egyenértékű művelet, amely a pénzügyi eszközhöz társuló kockázat átruházásával jár;

- származékos megállapodások megkötése és módosítása.

A javaslat kitér a pénzügyi tranzakciós adó megfizetési kötelezettségének keletkezésére, az adóalapra és az adókulcsra, ahogy az helyes is kodifikációs szempontból: "A pénzügyi tranzakciós adó megfizetési kötelezettsége a

¹ ERDŐS G. - FÖLDES G. - ÖRY T. - VÉGHÉLYI M.: *Az Európai Közösség adójoga*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 1999. 279.

tranzakció létrejöttékor keletkezik. A tranzakció későbbi visszavonása vagy helyesbítése - a tévedés esetének kivételével - nem érinti az adókötelezettség keletkezését.

A származékos megállapodásokat érintő tranzakciók kivételével a többi tranzakció esetében az adó alapját elvben az átruházásért cserében az üzleti partner vagy harmadik fél által megfizetett, vagy tőle esedékes teljes ellenérték képezi.

A származékos megállapodásokat érintő tranzakciók esetében a pénzügyi tranzakciós adó alapja a származékos megállapodás pénzügyi tranzakció idején fennálló fiktív értéke (azaz egy adott származékos megállapodásra kifizetett összegek kiszámítására használt, mögöttes névleges vagy névérték).

Az alkalmazandó átváltási árfolyam adott esetben a pénzügyi tranzakciós adó megfizetési kötelezettségének keletkezési időpontjában az érintett tagállam legrepresentatívabb devizapiacán jegyzett legutolsó eladási árfolyam, vagy pedig az erre a piacra való hivatkozással meghatározott árfolyam.

A pénzügyi tranzakciós adó tagállamok által meghatározott kulcsai nem lehetnek alacsonyabbak a következőknél (minimális érték):

- a származékos megállapodásokat érintő pénzügyi tranzakcióktól eltérő tranzakciók esetében 0,1%;
- a származékos megállapodásokat érintő pénzügyi tranzakciók esetében 0,01%.

A Javaslat intézkedik a tranzakciós adó megfizetéséről, a kapcsolódó kötelezettségekről, valamint az adócsalás, az adókikerülés és visszaélés megelőzéséről: "A pénzügyi tranzakciós adót minden olyan (valamely tagállamban letelepedettnek minősülő) pénzügyi intézmény megfizeti, amelynek esetében valamelyik alábbi feltétel teljesül:

- a tranzakcióban félként részt vesz, saját számlára vagy más személy számlájára jár el;
- a tranzakció egyik fele nevében jár el;
- a tranzakciót a saját számlájára folytatatta le.

Megjegyzendő tehát, hogy egy tranzakcióban félként résztvevő vagy közreműködő valamennyi pénzügyi intézmény köteles az adót megfizetni. Ezért egyetlen pénzügyi tranzakció mindkét oldalon adófizetési kötelezettséget keletkeztethet, az érintett pénzügyi intézmény székhelye szerinti tagállamban alkalmazandó adókulcs alapján.

Amennyiben azonban a pénzügyi intézmény másik pénzügyi intézmény nevében vagy számlájára jár el, az adót kizárólag e másik pénzügyi intézménynek kell megfizetnie.

Továbbá, a tranzakcióban részt vevő minden fél egyetemlegesen felel a tranzakció után esedékes adó pénzügyi intézmény általi megfizetéséért.

A pénzügyi tranzakciós adót az alábbi időpontokban kell befizetni a tagállamok adóhatságaihoz:

- elektronikus úton végzett a tranzakciók esetében az a kötelezettség keletkezésének pillanatában;
- minden más esetben az adókötelezettség keletkezésének pillanatát követő három munkanapon belül.

A tagállamok kötelesek az adófizetés biztosítását és az adófizetés ellenőrzését szolgáló további kötelezettségeket előírni.

A tagállamok a pénzügyi tranzakciós adón és a héa-irányelvben előírt hozzáadottérték-adón (DA) (héán) kívül

nem vezethetnek be és nem tarthatnak fenn a pénzügyi tranzakciókat terhelő más adót.

Az már május végi fejlemény, hogy az Európai Parlament a bizottsági javaslatnál még szélesebb körben vetné ki az adót, ugyanis az EP álláspontja szerint a nem az Európai Unióban bejegyzett pénzügyi szervezeteknek is fizetniük kellene az adót, ha olyan értékpapírokkal kereskednek, amelyeket az Európai Unióban bocsátottak ki. Azaz a Bizottság által alkalmazott elvet megtartanák, csak a fentebb leírtak szerint kiterjesztenék az adó hatályát.

A távközlési adó jogtechnikailag az előzőnél jóval kisebb problémákat vet fel, az adó fizetésére kötelezett személye, az adóalany tisztázott (3. §), nem vitatott. Az igaz, hogy a törvény elfogadása után az Országgyűlés gazdasági bizottsága olyan javaslatot nyújtott be, ami átírja az adó összegét [5. § (2) bekezdés] és a teszt hívások mellett a teszt-SMS után sem kellene adót fizetni. Változna az adó megállapításával összefüggő szakasz (a 7. §) is: a tárgyhónapot követő második hónap 20. napjáig kell befizetniük a szolgáltatóknak az adót. Ez egy hónappal későbbi időpont, mint ami az elfogadott törvényben áll.

Gazdaságpolitikai kérdés, persze a gazdasági jogot is érdeklő, hogy valamely új adó (pl. a környezetvédelmi) stimulálja-e a gazdaságot, új technológiák születnek-e bevezetése nyomán, ahogy az egyébként történt a környezetvédelem esetében, sőt új iparág jött létre - a környezetvédelmi, természetesen ez kérdés a pénzügyi szektor esetén is, miközben nem tűnik mindegynek, hogy a pénzforgalmat terhelő adóról van-e szó, vagy tőke mozgást terhelőről. Azt már nem is említve, hogy az illetéknek azt a terhet nevezzük, amiért az állam valamilyen szolgáltatást nyújt, az adóért ilyet nem lehet követelni. Ugyanakkor: a gazdaságpolitika megítélése nem jogi kérdés, még az Alkotmánybíróságé se. A témáról egyszer Kissinger is véleményt nyilvánított és azt mondta: nem a kormány fújja a gazdaság szelét, legfeljebb a vitorlát állíthatja.

Ferenczy Endre
tudományos főmunkatárs

A jogösszehasonlítás kalandja, avagy centrumok/perifériák viszonylagossága

A centrum/periféria-kettősségről lexikonok elsőként annyit szoktak elárulni, hogy gazdasági függőségből előálló viszonyt jelöl, s ennyiben tényfogalom.¹ A jelen vázlat viszont az egykori Szovjetunió területén főnix-madárként újjászülető jogi komparatizmusról kíván számot adni, mindenekelőtt egy reprezentatív megnyilatkozásából véve jellemzése példáit. Teoretikus keretében viszont tárgyánál fogva így elsődlegesen arra fog rámutatni - ami nemcsak társadalomtudományi bűvárokodásokban figyelembe veendő megfigyelés, de saját tudománypolitikánkban is érvényesítendő szempont kellene legyen, ha jelenlegi lezüllesztésünket valamikor meghaladva felbukkanna ilyesmi még Magyarországon -, hogy világképünk, szakmai deontológiánk s egyáltalán az, amit tudásként s ezért páratlanként szoktunk mitizálni, nem más, mint egyszerűen: ideológia, amelynek a súlya és befolyásoló ereje (vagyis a gazdaságító és egyéb tény-szféráktól természetében elkülönülő szellemi centrum/periféria relációjában elfoglalt helye) nem egyébkénti pozícionáltságától, hanem csakis az azt vallók számosságától és vállalásának a tudatosságától függ. Vagyis egy ideológia tartalma kizárólag ismeretelméleti körben releváns; a lételméletet pedig nem más, mint a hatásban megnyilvánuló fennállás érdekli. Ismerhetjük hát, magunkévá tehetjük és akár szajkózhathatjuk azt, amit Amerikában vagy Németországban szintén gondolnak; az egykori szovjetbirodalom hatalmas térségében, rengeteg egyetemén és sok száz milliós emberfőjében ez bőven nemlétező maradhat. Azaz, azaz lételméletileg pontosan annyira lesz partikuláris ez - itt, mint amennyire az - amott. Kulturális imperializmus elszenvedése ezek szerint nem fátum, legfeljebb gyenge, s önmagukban is bizonytalan kis országok patológiája. Az egykori szovjet térségben viszont ilyesmirel - hál'Istennek, ma már legalábbis - aligha van szó.

Emlékezhethünk arra, hogy a Szovjetunió felbomlásáig e világunknak egyhatodát képező monolit tömbben még erjesztő hatást gyakorolhattunk - egyebek közt abban, ahogyan a szociológiai, illetőleg a komparatista megközelítést elfogadtattuk.² Mára viszont megtudhattuk, hogy amennyiben lett volna "tudástársadalom" jelszavára büszke mai hazánkban bármiféle pályázási lehetőség s némi maradék pénzeszköz kultúrdiplomáciai érdekű fordíttatásra, úgy svéd³ helyett akár magyar műből tanulhatna ma már történetesen Vietnam, egy közel kilencven milliós náció. Mert mindenütt az egykori szovjetbirodalomban a könyvtárak s a határok kinyíltak ugyan, de gyűjteményeik s az agyak nem lettek rögvest nagyság-

renddel gazdagabbak. Persze, mindenki azt és úgy tanul a világtól, amit és ahogyan akar és tud. Szocialitásunk maga is hermeneutika, melyben "kultúrámmal kultúrádat értelmezem",⁴ s a marxi-engelsi »minőségi ugrás« során régi énünk szintén velünk »ugrik«. Vagyis változás biztos történt, ráadásul óriási s egyben meghatározó; a saját hagyományokat azonban ez nem haladhatta meg s nyilván egy jövőendő eredményhez viszonyításban is csupán fokozati volt. Mánkra nyersen vetítve tehát: bármennyire köztes, akár deformált lesz is egy-egy időmetszetben az eredmény, aktuálisan az az adott körben élő saját tudás. Nem mindegy hát ezért, hogy szomszédságukban, kies honunkban saját esendő gondolatainkon mímelődünk-e pusztán tovább, vagy megkíséréljük személyes s publikációs jelenlétünkkel közreműködni a világ velünk több tekintetben rokon, s ezért bizonyos megértési és bizalmi többletben bennünket részesítő szeletének szellemi alakításában is.

Emlékezzünk csak: nálunk még saját ifjúságomban is kizárólag az egyetemes állam- és jogtörténet nyújtott (volna) egyáltalán körképet a múlt és jelen jogvilágának változatosságáról, riasztóan hamis, mert politikai szolgálkúségból tudatosan félreértett) arculatot rajzolva minden tőkésnek nevezett berendezkedést átható állítólagos jogbizonytalanságról, amit részben az imperializmus megváltozott követelményeinek, részben az angol-amerikai jog belső strukturalitásának tudtak be még a barbárok közt ritka klasszikus műveltségesszményűek is.⁶ Mindezek moszkvai forrásvidéke⁷ pedig vitathatatlanul - hiszen egyfelől komoly kutatómunkát öltek bele, másfelől a hermetikusan elzárt ismeretlenség felé még torz szemlélettel is ablakot nyitott,⁸ harmadfelől a kései cselekvés⁹

⁴ Vö. a szerzőtől *A jogi gondolkodás paradigmái*. Szent István Társulat, Budapest, 2004. 504.

⁵ „Akármennyire is lényegesen új kezdődik a kvalitatív változással, az ugrással, az emberrel s a néppel »vele ugrik« a múltja is; történetét nem hagyja a túlsó parton, magával hozza, benne folytatódik. Újat kezd, de a régít is folytatja.” SINKÓ E.: *Egy regény regénye. Moszkvai naplójegyzetek (1935–1937)* (szerk. Bosnyák I.). Fórum, Újvidék, 1985. 320.

⁶ Vö. VARGA Cs.: *A jogforrás és jogalkotás problematikájához. Jogtudományi Közöny, 1970/9. 502–509*, aminek kritikai hangvétele nem bocsátott meg a szerzőnek soha; pontosan ezt alapozták meg Eörsi Gyula olyan szégyenletes korai munkái, mint *Az amerikai igazságszolgáltatás*. Jogi Kiadó, Budapest, 1953.

⁷ Pld. ZIVSZ, Sz. L.: *A jogi formák fejlődése a mai imperialista államokban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. és TUMANOV, V. A.: *A burzsoá jogi ideológia. A jogi tanok kritikája*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977.

⁸ Ugyanazt a kettős hatásmechanizmust mutatván, mint itthon történetesen Szabó Imrétől. SZABÓ I.: *A burzsoá állam- és jogbölcsélet Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1955. Vö. VARGA: *A szocializmus marxizmusának jogelmélete. I. m.*

⁹ Szemben Zivszszel, aki a disszidensek/emigránsok szovjetellenességét bel- és külföldön többlétszínű, »leleplező« Szovjet Közösség Anticionista Bizottságának [AKCO, 1983] is például élenjárója lett (<http://en.wikipedia.org/wiki/Anti-Zionist_Committee_of_the_Soviet_Public>), Tumanovot, aki a Szovjetunió Kommunista Pártjának jogi elitelésének szakértése nyomán az Orosz Föderáció alkotmánybíróságának egyik előkészítőjeként maga is bírónak, majd elnökként szerepelt, két szöveggyűjteményének (1978 és 1981) köszönhetően éppen a szovjet jogi komparatiztika úttörőjeként tisztelik.

¹ MARSHALL, G.: Centre-periphery model. In: *A Dictionary of Sociology* (1998) <<http://www.encyclopedia.com/doc/1088-centreperipherymodel.html>>.

² Kulcsár Kálmán, illetőleg Szabó Imre áttöréseként vö. pl. a szerzőtől A szocializmus marxizmusának jogelmélete: Hazai körkép nemzetközi kitekintésben. In *A szocializmus marxizmusának jogelmélete* (szerk. Varga Cs.). Jogelméleti Szemle 2003/4 <<http://jesz.ajk.elte.hu/varga16.html>>.

³ Michael Bogdan (Lund) baráti közlése, vö. uő.: *Komparatív rátskunskap*. Norstedts juridik, Stockholm, 1993. / *Comparative Law*. Kluwer, Deventer, etc., 1994.

szelídebb színben tüntetheti fel az előzményeket úgyszintén - megkerülhetetlen, tehát tisztelettel övezett ma is.¹⁰

Mert alighogy ősi történetében úgyszólván először a félszáz milliós hatalmas Ukrajna államalkotó lett, állam- és jogtörténetét nemcsak intézmény-, de esztörténetként is elkezdte művelni s okítani. Ugyanúgy, mint ahogyan Franciaországban a nemzeti önbezárlkozás csapdájából kikecmergés gyógyírjeként jött létre egykor a jogi komparatiztika, Ukrajnában is a szovjet köldöktől elszakadás instrumentuma lett az összehasonlító mozgalom. Olyannyira, hogy mára nemzetközi szinten is páratlan termékenységű és saját erőforrásai közt hallatlan igényességgel kimunkált folyóiratai vannak,¹¹ enciklopedikus és tanulmánykötetei,¹² füzetsorozatai,¹³ s nemcsak rengeteg tankönyve, de nagy számban monográfiái is, például a jogcsalád-problematikáról vagy éppen az angol bírói rendszer kifejlődéséről - akár úgy, hogy az egyébként résztémákban még nyilvánvalóan szegényes ukrán/orsz irodalom túl egy-egy ilyen mű bibliográfiájában esetleg semmi egyéb nem szerepel. Már pedig számára, egész világa számára az a valóságos, amit és amiként abban akként reprezentál. Mert ismétlem: ez az ontológus oldal, hiszen ez az, ami működik, tehát hatást kifejtve megjelenik; s hogy miként, akár mennyire leegyszerűsítve vagy félreértetten, az már merő epistemológikum, ami közvetlenül irreleváns az előbbinek a nézőpontjából. Röpke idő során eddig négy nemzetközi konferenciát szervezett,¹⁴ olykor negyed ezernyi résztvevővel,¹⁵ akiknek a többsége persze orosz s egyéb szovjet utódállambeli, de bőven érkezve nemcsak Moszkvából vagy Szentpétervárról, hanem Szibéria hatalmas egyetemi tömbjeiből, akár hatezer kilométer távolságból is,¹⁶ kijevi szervezésben összetalálkozzanak ukrainai vidékeken.

Amiben változatlanul nincs, mert az utóbbi évtizedekben sohasem volt hiány, az nem egyéb, mint: érdeklődés, tanulni vágyás, tudományművelésben eltökéltség, mindenki iránti kölcsönös figyelem, rokonszenv, nyitottság, s csoportképző szándék. Mindezeknek az emberi megnyilatkozása egyenesen megindító, ma kietlenedő, egyre inkább egyéni karrierpályák vak rohanására szorítózkodó világunkban pedig egyszersmind példátlanul melengető, mert vágyképeinket megtestesítő is.

Mindennek közös summája most egy tanulmánykötet, mely mai ukrán és orosz erőfeszítésekről angol kiadvánnyként, fordításban ad számot.¹⁷ Ebben feltárulkoznak persze eredmények s bizonyára elkerülhetetlen gyermekbetegségek egyaránt, ráadásul kitűnnek belőle egy az eredeti nyelvtől és kultúrától eltérő közegre pusztán nyelvi tükörfordításban átvitt szövegreprezentáció esetleges visszasságai is.¹⁸

Árulkodó ezen orosz/ukrán közeg mentalitásáról s legfeljebb burkoltan kifejezett várakozásairól, hogy a mai nyugati komparatiztikát eklektikusnak tartja;¹⁹ globalizáló környezetét a modern technológia természetes velejárójaként kezeli;²⁰ a komparatiztikának "formalizált tudományos autonómiát" tulajdonít;²¹ eszményként a funkcionális fogalmakkal elérhető kvázi-matematizálást veszi,²² mintha csak igazi science-ről lenne szó, s nem tetszőleges intellektuális konstruktumok versengő halmazainak összevetéséről; és mintha bármi lehetne nem-hermeneutikai a jogban, vívmányként mondja ki, hogy "A jogi komparatiztika hermeneutikus diszciplína".²³ Miután pedig tudatában van annak, hogy világunkban "egymással összevethető megoldások születnek a saját területükön alkalmazandó jogszabályok különbözőségétől függetlenül" is,²⁴ ahhoz a

¹⁰ Tumanov (1926–2011) búcsúztatására lásd *Порівняльне правознавство* 2012/1–2, 435–447.

¹¹ *Порівняльно-правові дослідження* [Összehasonlító jogi tanulmányok] [Kiev] (2005–), a *Право України / Право Украины / Law of Ukraine* párhuzamosan megjelenő három alapfolyóiratának jogösszehasonlító alsorozataként pedig *Порівняльне правознавство* Науково-практичний фаховий журнал [Összehasonlító jogtudomány: Tudományos-gyakorlati szakfolyóirat] [Kiev] (2012–). Előbbiben jelent meg a szerzőtől 'Разные ментальности романо-германского и англо-американского права? К вопросу о логике в праве' 2009/1, 193–194., utóbbi nyitó számában pedig 'Глобалізація через правові трансфери: Масові дії, критика, розчарування' [переклад О. Кресін] 2012/1–2, 152–160. tanulmánya.

¹² Összehasonlító jogtudományi enciklopédia-sorozata bibliográfiái, kutatóközpontokat ismertető, módszertani, nemzetközi élettrajzi, s klaszszikus ukrán szövegeket újraközölő címeket tartalmaz. Tanulmányköteteket illetően pedig csupán magam eddig mintegy hat kiadványukban szerepeltem.

¹³ Eddig megjelent mintegy negyedszáz füzetében magam a *Правові традиції? У пошуках правових сімей і культур* (Київ & Львів 2012) 24 o. tanulmányával szerepelek.

¹⁴ Magam ezekből a (Körösmező s az egykori Monarchia-beli Stanislaus közt félúton elhelyezkedő) Jaremcse falujában, Kievdében, valamint a valahai Lembergben rendezett impozáns, angol tolmácsolással kísért tanácskozáson vettem részt.

¹⁵ A kiadványok s rendezvények előkészítése és megszervezése egyetlen fáradhatatlan kutatónak, Oleksij Kresin barátomnak köszönhető, aki Ukrajna Nemzeti Tudományos Akadémiája Korekijról elnevezett Állam- és Jogtudományi Intézetének igazgatója, Ju. Sz. Semsusenko professzor perspektivikus belátásából immár egy komparatiztikának szentelt részleg vezetőjeként végzi munkáját.

¹⁶ Két éve tartottam teljes kurzust Krasznójarszkban a Szibériai Szövetségi Egyetem jogi intézetének komparatiztikai szakirányán, ahol ИРИНА МИШИНА professzorasszony számára alatt korai tehetséggondozásban részes olyan alig húszévesek nevelődnek, akik nemcsak kiválóan beszélnek angolul, de két alatt specializálódnak az amerikai, német vagy kínai jogra is, ezek anyanyelvi irodalmán természetesen. Saját kapcsolati körömből példázva csupán, Volgográdban МАРИНА ДАВИДОВА professzorasszony összehasonlító alapú nemzetközi jogtechnikai versenyeket hirdet az utóbbi években, Ivanovban pedig ЕВГЕНИЙ ПОЦЕЛУВ professzor nemcsak német jogi intézetet tart fenn, de éves nemzetközi konferenciákat is szervez a jogfilozófiai látásmód összehasonlító tételesei jogi kisugárzásairól.

¹⁷ *Foundations of Comparative Law. Methods and Typologies.* (eds. William E. Butler, O. V. Kresin and Ju. S. Shemshuchenko). (Wildy, Simmonds & Hill, London, 2011).

¹⁸ A honi használatra orosz/ukrán nyelven írt tanulmányok helyenként elviselhetetlenül bőbeszédűnek és semmitmondónak hatnak; új szóalkotásoktól hemzsegek, de filozófiai megalapozásukban gyakran érdektelenek. Az angol–amerikai szerkesztési következetesség egyetlen fajta idézőjellel él, miközben magát az idézetet nem tördeli külön. Belső idézteit így összeviszsa beékel, amivel a hosszú kvóciációk végét felismerhetlenné teszi. Megengedhetetlen, hogy latin kultúrájú szerzőket orosz/ukrán fordításból idéz, ráadásul olykor a szerző nevét maga sem felismerve, cirillből latinra visszaalakítva, tehát hamisan, de fellelhetlenül adja meg. Idézteiket úgyszintén fordításból fordítja vissza, akár eredeti angolját áthamisítva a fordító saját angoljára. A rengeteg orosz/ukrán szerzőt szintén latinra átírva nevezi meg, s a mű cirill címe után csupán a kiadás évszámát jelöli. Nem nyugati elektronikus bibliográfiai visszakereshetőségről lévén szó, a publikáció így egyszerűen azonosíthatatlan, bibliográfiai leírása semmitmondó. Ráadásul s még érthetlenebbül ugyanígy jelzetlenül jár el cári idők vagy éppen korai újkori klasszikus szerzők mai újrakiadásban történő meghivatkozásakor is – legfeljebb gyanúja támadhat az olvasónak egy-egy veretes megfogalmazás kapcsán, hogy ilyen írásművészetbe mai kortárs nem szokott bocsátkozni.

¹⁹ KRESIN, O. V.: The Periodization of Comparative Law: In Search of an Acceptable Model. In: *Foundations of Comparative Law... i. m. 24.*

²⁰ BEKHURZ, KH. N.: Comparative Legal Research in an Era of Globalization. In: *Foundations of Comparative Law... i. m. 127.*

²¹ СКАКУН, О. Ф. *Общее сравнительное правоведение* Основные типы (семьи) правовых систем мира. [Szakukun: Összehasonlító általános jogtudomány, A világ jogrendszerének alaptípusai (családjai)] Киев, 2008., SALOMATIN, A. IU.: Unified Potential of Comparative Law as a Science and Instructional Discipline. In: *Foundations of Comparative Law... i. m. 143.*

²² TKACHENKO, A. V.: Functionalism and the Development of Comparative Law. In: *Foundations of Comparative Law... i. m. 100–101.*

²³ DAMIRLI, M. A.: Comparative Law Hermeneutics: Cognitive Possibilities. In: *Foundations of Comparative Law... i. m. 88.*

²⁴ CANIVET, G., ANDENAS, M., FAIRGRIEVE, D.: Finding a Common Language for Open Legal Systems. In: *Comparative Law before the Courts* (ed. G. Canivet, M. Andenas, D. Fairgrieve). British Institute of International and Comparative Law, London, 2004. xxi.; BUTLER, W. E.: The Place of Ukraine on the Legal Map of the World. In: *Foundations of Comparative*

következtetéshez szintén eljut, hogy egy jogrendszer akár több jogcsaládba egyidejűleg beletartozhat.²⁵

A pontosságvágyra jellemző, hogy a konfuciánus berendezkedést vallásinak tartja (egyszersmind a kánonjogot kizárva e körből), míg külön kategorizálja a csendes-óceáni jogrendeket a szokásrendiek egyik megjelenéseként.²⁶ Nem tisztázza ugyanakkor, hogy a kánonjog nem állami jog, a kínai/koreai/japán viszont aligha vallásosabb, mint gyökereiben a római jog.

Szemléletében nem jut túl annak horizontján, hogy az angolszász jogot a bíró formálja, ellenben a kontinentálisat a törvényhozó;²⁷ láthatóan a *droit* és a *Recht* komplexumának történelmi háttérét szintén nem érti.²⁸ Következésképpen a jog környezete, vagyis akár a számára ismeretlen *mentalité juridique* (Pierre Legrand), akár közelebből a háttér *culture juridique* jellemzéséhez nincs mélyebb megértése ahhoz az egyébként szép kifejezéshez képest, hogy "a Szentírás és az irodalmi és népalkotás monumentumai" tanulmányozása vonandó még be ennek a megrajzolásához.²⁹

Nyilvánvaló, hogy amennyiben a sztálinizmus lényegét a *lex*nek a *jus*ra történő redukálásában látja³⁰ - bár megemlíti, hogy a második világháború időtartamára (1941. június 30-tól 1945. szeptember 4-ig fennállóan) létrejött Állambiztonsági Bizottság 9971 jogi dokumentumot bocsátott ki bármilyen egyéb jogi rendelkezést felülíró erővel³¹ -, a külvilág számára egyébként feltáró fejtegetése is viszonylagos értékű marad, hiszen nem behelyettesíthető saját szóhasználatokat vezet vissza a *jus/lex* fogalom-párosára. E rekonstrukció szerint egyébként a *pravda* [pravda] 'igazság', melyből 'fejedelmi jogalkotás' lesz [és amelynek gyökében a *прав* nem más, mint 'szabály, mint a szabályozónak az eszköze': ez és az *обычай* [obicsaj; 'szokás'] adja a *закон* ['törvény']³² [melyben a gyök *кон*, azaz 'határ, körvonal', s amely az ősi orosz nyelvben a *покон* szinonímája volt].³³ Hiszen - amint egy régi közmondásuk sugallja - a népszokás szintén a cár parancsolatja.³⁴ Azt pedig a XVII. század közepén írták le megfigyelésként, hogy "Két fék tartja vissza s emlékezteti kötelmére a királyt: a *правда* és az isteni parancsolatok iránti tisztelet, valamint az emberek előtti szégyen."³⁵

Law... i. m. 11. "compatible solutions are reached regardless of the differences in the underlying applicable rules of law."

²⁵ Лафитский, В. И.: Сравнительное правоведение в образах права [Lafitszkij: Összehasonlító jogtudomány a jog képeiben] : Штатут, Москва 2010. 274., id. BUTLER: i. m. 6. 4. lj.

²⁶ OKSAMYTNYI, V. V.: Legal Systems of the Modern World: Problems of Identification. In: *Foundations of Comparative Law...* i. m. 64.

²⁷ MARCHENKO, M. N.: Convergence of Romano-Germanic and Anglo-Saxon Law. In: *Foundations of Comparative Law...* i. m. 276–303.

²⁸ ROMASHOV, R. A.: The Concepts of 'Jus' and 'Lex': Historical and Legal Linguistic Aspects. In: *Foundations of Comparative Law...* i. m. 205–206.

²⁹ ЛАФИТСКИЙ: i. m. 10–11. id. SALOMATIN: i. m. 145. 14. lj.

³⁰ ROMASHOV: i. m. 199.

³¹ Uo. 201.

³² Uo. 190.

³³ Uo. 192.

³⁴ Uo. 191.

³⁵ Az irodalmi slendriánságra jellemző ennek jegyzése: „KRIZHANICH, IU.: «Политика» [Politics] (1997); cited from Антология мировой правовой мысли (ed.: G. Iu. Semigin) [Anthology of World Legal Thought] (1999), IV, p. 265." Uo., 191–192. Külön kutatás deríti csak ki, hogy Juraj Krizžanič [Юрий Крижанич] horvát korai pánszláv Moszkva-vágyó (1617–1683 körül) művéről (1666) van szó: „Король не подвластен никаким людским законам, и никто не может его ни судить, ни наказывать. Однако Божьему закону и людскому суждению (или общему мнению) он подвластен. Две узды, кои связывают короля и напоминают о его долге, это — правда и уважение или заповедь Божия и стыд перед людьми.” <<http://slawia.org/ru/system/files/files/POLITIKA.htm>> & <http://krotov.info/acts/17/krizhanich/krizh_00.html>.

Ezek után nyitott kérdés, hogy a jelenkori jogvilág térképét milyennek látják, s főként miként helyezik el benne önálló kultúrahordozónak tekintett sajátjukat. Egy nyugati nyelven nem kommunikáló kijevi szerző leírása szerint angolszász, római-germán és muszlim mellett foglal helyet a szláv jog - amiként ez még ESMEIN 1900-as előadásából az ottani világba boldogan átörökítődött.³⁶ Mások a kontinentális, angolszász, vegyesként a dualista (délmériai és skandináv), a vallási (muszlim és hindu), a hagyományos-filozofikus (japán és kínai) s a szokásrendi (afrikai), valamint az államközi (európai) sorozata³⁷ kiegészítéseként gondolják - az orosz "kulturológia" nem-jogi megközelítésének az eredményeként - a szláv vagy eurázsiai típust,³⁸ avagy "ideológiai (szocialista és poszt-szocialista)" vagy "poszt-ideológus jog" gyanánt a "poszt-szovjet" jogcsaládot³⁹ - anélkül persze, hogy bármiféle összevetés megtörténne például az egymásra hatásban formálódott fasiszta, illetőleg nemzetiszocialista berendezkedéssel -, sőt Nyugat/Kelet kettősségében Lengyelországot akár az utóbbiban helyezik el, merthogy - érdekes szempont! - magukkal közönsnek érzik vallási kötődését s a kollektív érzület ottani hagyományát.⁴⁰ És végezetül annak érdekében, hogy az oroszról mint egy-ivású kelet-európaiktól megkülönböztetetten a kettős forrásvidék "klasszikus modelljeként" Ukrajna megfogalmaztathassék, úgynevezett közép-kelet-európai típust hoznak létre, mely "barokk", "eklektikus" és "paternalista", amiként ez Dnyeper-mentéből és Galíciából szövődött és szövődik;⁴¹ ezen ukrán kezdeményezéstől függetlenül pedig az, amit orosz szláv jogtípusnak neveznek, a legkeresztényebb lesz, Európa legrégebbi etnoszában és egyharmad lakosságában uralkodó; mely római jogreceptió nélkül építette fel a szokást az uralkodó korlátjaként; egyedülállóan egységes és különálló, a jogkolonizációnak is ellenálló jogcsaládként; amelynek a feladata - miután a szocializmustól megfertőztetett - immár nem más, mint hogy megkísérelje annak pozitív hozadékát erősíteni.⁴²

A látogató annyit lát, hogy kavarognak az eszmék, s közben mindezek méhében egy új világ születik. Saját erőfeszítésként pedig ez csakis rokonszenvvel figyelhető, hiszen önmaguk kereséséből - ha úgy tetszik, régi paradigmáik s már megfogalmazott alternatíváik újragondolásából - adódik. Ilyesmivel, mint hosszú eltérítő kényszerterelés után ránk váró feladattal már magunk is birkózunk, így csapdáiról s veszélyeiről bizonyos tapasztalatokat már magunk is szerezhettünk. Teoretikusan azért is izgalmas az útjuk, merthogy közben tudni véljük: joguk

³⁶ ОНИЩЕНКО, Н. М.: Правові системи сучасності: Порівняльне дослідження національних правових систем [Oniscsenko: Jelenkori jogrendszerek; A nemzeti jogrendszerek összehasonlító vizsgálata] Держава і право VII (2000), 8., id. KHARITONOV, E. O., KHARITONOVA, O. I.: Classification of European Systems of Private Law. In: *Foundations of Comparative Law...* i. m. 255–275. 263. Lásd ESMEIN, A.: Le droit comparé et l'enseignement du droit compare. In: *Congrès international du droit comparé tenu à Paris du 31 juillet au 4 août 1900. Procès-verbaux des séances et documents I.* Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1905. 445–446. és 451452. Vö. a szerzőtől *Theatrum legale mundi* avagy a jogrendszerek osztályozása. In: *Ius unum, lex multiplex. Liber Amicorum: Studia Z. Péteri dedicata* (szerk.: H. Szilágyi I., Paksy M.). Szent István Társulat, Budapest, 2005. 219–242. 4. lj.

³⁷ LUTS, L. A.: Typologies of Modern Legal Systems of the World. In: *Foundations of Comparative Law...* i. m. 49.

³⁸ Uo., 52. (valamint OKSAMYTNYI: i. m. 74., B. H. Синюкова, ill. Й. Н. Оборотова utalva.

³⁹ OKSAMYTNYI: i. m. 66. és 73.

⁴⁰ KHARITONOV, KHARITONOVA: i. m. 267.

⁴¹ Uo., 273–275. o.

⁴² ЛАФИТСКИЙ: i. m. 200., 273. és 274., valamint II (2011), 400–401., id. BUTLER, W. E.: Renaissance of Slavonic Law? In: *Foundations of Comparative Law...* i. m. 331–336.

szellemét az elmúlt századokban germán gondolkodásmód s rendeszmény inspirálta, következésképpen útkezesítésük visszatérést is feltételez az időközben sorsukká lett elbitangolásból. Mai tájékozódásuk viszont náluk is amerikanizált; ez viszont ön-rekonstrukciójuknak eleve zavarát, óhatatlanul elegyes kotyvasztékát eredményez(het)i. Mert röviden: olyan ez, mintha Hans Kelsent a Herbert Hart általi teljes megnevezésben⁴³ kívánnák a maguk számára recipiálni - azért, hogy olyan kontinentális találatot építsenek a maguk számára újra, ami már majd Hartot is, Dworkint is elviseli.⁴⁴ Abszurd vállalkozás ez? Bizonyosan: posztmodern, akár csak amilyen a hazai poszt-harti analitikus fogalomjogászat volt. Kultúráválasztások közti zavar, mely ugyanakkor a forradalmi mézes-hetek utópiájával, az ember korlátlanságába vetett hittel párosul.

Szomszédságunkban jövő formálódik. Sokan munkálnak rajta, kemény munkával, őszinte hittel s elszánással, bárholnan tanulni készen.⁴⁵ Együtt kellene gondolkodnunk velük; már csak azért is, mert tanulságaikban, módszertani kihívásaikban problémáik a mieinké is.

Varga Csaba
kutatóprofesszor emeritus

⁴³ Vö. a szerzőtől H. L. A. Hart – Csoda és jelenség. In: H. L. A. Hart (szerk. Cs. Kiss Lajos). 2. pont (előkészületben).

⁴⁴ 'Профессор Чабва Варга: «Без теоретических и в особенности философских оснований право не будет иметь практически никакой опоры, повиснув на волоске» [Евгений Тихонравов интерjúja] in *Право.Ру Актуальные темы* → *Теория права* (1 августа 2011, 22:18) <<http://krasn.pravo.ru/review/view/31331/>> = Петров Александр in <<http://blog.pravo.ru/blog/theory/2022.html>> & <<http://yin.rosifa.org/review/view/31331/>>.

⁴⁵ Intézményi s személyes találkozókon folyvást ennek, és mindeneke-lőtt problémaközösségünknek ad hangot jogtudományos társadalmuk rangban első képviselője, a már említett Semsusenko professzor is.

Könyvszemle

FÁBIÁN FERENC: *Előadásvázlatok az öröklési jog köréből*. Budapest, Patrocinium kiadó, 2012. 107 o.

A Patrocinium kiadó gondozásában 2012-ben a Bethlen-sorozat elemeként látott napvilágot az *Előadásvázlatok az öröklési jog köréből* címet viselő egyetemi jegyzet. A kötet szerzője Fábián Ferenc, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári és Római Jogi Tanszékének egyetemi docense. A Bethlen-sorozat a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara által kiadott, egyetemi jegyzeteket tartalmazó kiadványsorozat, amelynek célja, hogy az egyetemi előadásokhoz szorosan kapcsolódó, az előadó oktatók által írott aktuális, hatályos és közérthető tananyagot biztosítsa a hallgatók számára. A Jogi Iránytű korábbi számaiban már több, e sorozathoz tartozó kiadvány került bemutatásra.¹

Az öröklési jog kapcsán e sorok szerzőjének mint egyetemi oktatónak óhatatlanul felmerül az a benyomása, hogy arról a jogterületről van szó, amely a kontinentális magánjog bölcsőjének tekinthető római jog óta bizonyos értelemben a legkevesebbet, más vonatkozásban pedig a legtöbbet változott, a hallgatók véleménye már tanulmányaik megkezdésekor is igen határozott, és a szemináriumi foglalkozásokon olykor csak kökemény munkával formálható. Ennek az a magyarázata, hogy a polgári jog bizonyos területeivel szemben az öröklési joggal szinte minden állampolgár találkozik élete során, néha többször is, és így a közvélekedésben sok, olykor természetesen a jog kögens szabályai által egyáltalán nem támogatott, s ezért tévesnek bizonyuló feltevés él róla.

Fábián Ferenc jegyzete megítélésünk szerint minden szempontból megfelel annak a kihívásnak, melynek egyik célja a joghallgatókban élő, a fentiekben részletezett, bizonyos esetekben rosszul értelmezett személyes tapasztalatokon nyugvó tévhitek eloszlatása. A munka rendkívül jól tagoltan, áttekinthető struktúra mentén mutatja be a hatályos magyar öröklési jogot. Megfelelve a Polgári Törvénykönyv rendszerének, a jegyzet az öröklés általános szabályaival kezdődik, ezt követi a törvényes öröklés általános rendje, majd a végintézkedésen alapuló öröklés. A következő fejezet tárgya az öröklési szerződés és a halál esetére szóló ajándékozás, majd a kötelesrész és a kitagadás következik. A hatodik fejezet tárgya a rendelkezés a várt öröklésről, melyet az öröklés jogi határait bemutató rész követ. A jegyzet utolsó fejezete nem anyagi jogi kérdéssel foglalkozik, hanem tömör, de ugyanakkor részletekbe menő áttekintését adja a hagyatéki eljárásnak az immáron 2010. március 27-e óta hatályos, a hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény

bemutatásával, mely jogszabály a hagyatéki eljárásról szóló 6/1958. (VII. 4.) IM rendeletet váltotta fel.

A jegyzet - divatos kifejezéssel élve - kifejezetten hallgatóbarát munka, hiszen az öröklési jogot számos példán keresztül mutatja be, s szintén a hallgató jobb megértését segítik a törvényes örökléssel foglalkozó fejezetben található ábrák. A jegyzetben igen sok, a Legfelsőbb Bíróságról származó jogesetet ír le és összegez a szerző, ilyenformán az olvasó képet kaphat a jogalkalmazás jelenlegi állásáról, s főbb tendenciáiról az öröklési jog területén.

Kiemelendő - a szerző egyéb munkáira is jellemző - leltisztult, szakszerű és világos, a közérthetőségre koncentrált, és ilyen formán a megértést nagy mértékben segítő, az egész jegyzetet végigkísérő stílus.

Habár a munka nyilvánvalóan a hatályos Ptk-n alapszik, figyelemmel van a magyar jogfejlődés számos, és az öröklési jogot rendkívüli módon befolyásoló sajátosságára is. Figyelemmel arra, hogy a jegyzet készítésekor is az új Polgári Törvénykönyv kodifikációja folyamatban volt, de a végleges törvénytörvény vég rendelkezése még nem állt, a szerző egyes kérdéseknél a látókört szélesítése végett foglalkozik az új Polgári Törvénykönyvvel. Jó példa az ági öröklés esete, ahol is megemlíti, hogy az új Ptk. változtatna azon a jelenleg hatályos szabályon, mely szerint tizenöt évi házasság után a szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgyak ági vagyoni jellegüket elvesztik. A tervezet szerint a házasság fennállásának időtartamától függetlenül mentesek lennének a szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgyak az ági öröklési igénnyel szemben. A jegyzet utal a tervezet álláspontjára, mely szerint indokolt, hogy ezek a hagyatéki tárgyak mindenképpen az özvegnél maradjanak, és a túlélő házastársnak értékben sem kelljen helytállnia értékük az ági örökösökkel szemben.

A megjelenésében, tipográfiájában is elegáns igényességet sugárzó, a szakirodalmi tájékozódást elősegítendő irodalomjegyzékkel ellátott jegyzet a joghallgatók számára mindenképpen jelentős segítséget nyújthat az öröklési jog hatályos szabályainak és mélyebb összefüggéseinek megértéséhez. Fábián Ferenc könyvét tehát jó szívvel ajánlhatjuk a jogalkalmazók, illetve a jogot kereső közönség figyelmébe egyaránt.

Boóc Ádám

*

SÁNDOR ISTVÁN (szerk.): *Előadásvázlatok a kötelmi jog különös részéből*. Patrocinium, Budapest, 2012. 304. o.

2012 tavaszán jelent meg a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi és Római Jogi Tanszékének munkatársai által készített, a kötelmi jog különös részét - az egyes szerződéstípusokat - bemutató tankönyv. A kötetet Sándor István tanszékvezető egyetemi docens szerkesztette, rajta kívül pedig a tanszék nyolc további oktatója szerepel szerzőként. A szerzők közül hárman - Boóc Ádám, Ferenczy Endre,

¹ Lásd: BOÓC Á.: Fábián F.: *A kötelmi jog általános része*. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2010. http://www.mta-ius.hu/iranytu/3_recenzio.pdf; Uő.: Miskolczi Bodnár P. - Sándor I.: *A fogyasztóvédelmi jog magyar szabályozása*. Patrocinium, Budapest, 2010.; http://www.mta-ius.hu/iranytu/4_konyvszemle.pdf; Uő.: Sándor I.: *Előadásvázlatok a személyek jogából*. (2. kiad.) Patrocinium Kiadó, Budapest, 2011. http://www.mta-ius.hu/iranytu/6_konyvszemle.pdf.

Török Gábor - az MTA TK Jogtudományi Intézetének is munkatársai.

A jegyzet a szerződéstípusok csoportosításával, illetve az egyes szerződésekben szereplő főszolgáltatások, majd az egyes szerződések létrejöttéhez szükséges alaki feltételek áttekintésével indul. A szerző (Sándor István) ezt követően az egyes szerződések megszüntetésének eseteit mutatja be, több, jól áttekinthető táblázat segítségével. A bevezető rész a vegyes és atipikus szerződések rövid bemutatásával és az új Ptk. várható újításainak az összefoglalásával zárul.

Az adásvételi szerződést bemutató részben a szerző (Sándor István) részletesen tárgyalja az adásvétel különleges eseteit és ezen belül is megkülönböztetett figyelemmel illeti a vételi jogot. Ez azért lényeges kérdés, mert a hitelezési gyakorlatban nagyon elterjedt a biztosítéki célú vételi jog alkalmazása. A szerző bemutatja a biztosítéki célú vételi jogra vonatkozó elméleti álláspontokat, illetve az új Ptk. kodifikációja során felmerült különböző szabályozási koncepciókat is.

Az adásvételi szerződéshez kapcsolódóan érdemes ugyanakkor arra is utalni, hogy az utóbbi években megélnék az európai uniós jogegységesítési törekvések.²

A vállalkozási típusú szerződésekről szóló rész szerzője (Boóc Ádám) nemcsak ennek a szerződéstípusnak a római jogi gyökereit idézi fel, de részletesen elemzi a régi magyar magánjog - még ma is irányadónak tekinthető - dogmatikai eredményeit is. A szerző emellett jelentős számú eseti döntést is bemutat. Gyakorlati jelentőségük-nél fogva a jegyzet részletesen szól az építési, a szerelési, a kutatási, a tervezési és az utazási szerződésről.

Érdemes külön is kiemelni, hogy a megbízási szerződésről szóló rész is olyan jól áttekinthető és az olvasónak is nagy segítséget nyújtó táblázatokkal indul, mint maga az egész jegyzet. A megbízási szerződésről szóló rész szerzője (Dömötör László) a megbízási szerződést a vállalkozási szerződéstől, illetve a munkaszerződéstől is elhatárolja. Mindebből jól kiolvasható az a tendencia, amelyre a magyar jogirodalomban korábban már Harmathy Attila is felhívta a figyelmet: a Ptk. kockázatviselési szabálya következtében a vállalkozó és a megbízott helyzete között a különbség nem is olyan nagy, mint azt a kiindulási tételek alapján gondolni lehet. Ez a különbség pedig még tovább csökken, ha nemcsak a lehetetlenüléssel kapcsolatos, hanem egyéb kockázatok viselését is figyelembe vesszük. Mindezek alapján már korábban felmerült az a javaslat, hogy a vállalkozást és a megbízást ne egymástól független, élesen elhatárolt szerződéstípusként kezelje a Ptk.³

A jegyzet a bizományi szerződés mellett - amely azért jelentős, mert benne fokozottan jelentkeznek a tulajdonjogi kérdések is - bemutatja az önálló kereskedelmi ügynöki szerződést is, amelyet egy Ptk.-n kívüli jogszabály kodifikált.

Érdemes kiemelni a bank- és hitelviszonyokról szóló részt is, amelynek szerzője (Ferenczy Endre) nemcsak jelentős számú jogesetet dolgoz fel, de szól a külföldi jogi megoldásokról, illetve az új Ptk. által előre vetített változásokról is. Ehhez a fejezethez kapcsolódóan egyrészt azt érdemes kiemelni, hogy az utóbbi években - döntően európai uniós hatásra - a fogyasztói hitelszerződéseket

külön törvényben szabályozták.⁴ Emellett pedig a gyakorlatban megjelentek és egyre inkább elterjedtek az ún. strukturált finanszírozási ügyletek és az ezekhez kapcsolódó hitelszerződések is.⁵

A jegyzet a jelzáloghitelezés társadalmi jelentőségére tekintettel külön szól erről a hiteltípusról és ezzel összefüggésben a zálogjogról is. Ez első ránézésre talán meglepőnek tűnik, de a zálogjog gyakorlati jelentősége mindenképpen indokoltá teszi, hogy ez a rész a kötelmi jogi tananyagban többször is előkerüljön.

A kötet külön fejezetben tárgyalja a Ptk.-n kívüli szerződéstípusokat. Ennek során a szerző (Grad-Gyenge Anikó) a *time-sharing* szerződést, a koncessziós szerződést, a konzorciós szerződést,⁶ a felhasználási szerződést, a kiadói szerződést, a megfigyelési szerződést és a licen-cia szerződést mutatja be.

Az új típusú szerződések közül a jegyzet a lízingszerződést, a franchise szerződést, a szindikátusi szerződést, a faktoring szerződést, a vagyonkezelési szerződést és a különböző titoktartási megállapodásokat ismerteti részletebben is (szerző: Kiszely Katalin).

Ez az új, átdolgozott és kibővített jegyzet több szempontból is hasznos segédeszköz lehet a polgári jog oktatásának. Egyrészt jelentős számú bírói esetjogot dolgoz fel, amely mindenképpen megkönnyíti a hallgatók számára az egyes szerződéstípusok törvényi szabályainak a megértését. Emellett valójában az összes szerződéstípusnál visszautal a korábban megtanult római jogi ismeretekre, amelyeket külföldi kitekintéssel és az új Ptk. által előre vetített újítások bemutatásával egészít ki. Mindezek alapján ez a kötet nemcsak az alapképzésben, de a doktori képzésben is jól használható lesz a kötelmi jogi stúdiumok során.

Bodzási Balázs

*

PÉTER CSERNE - MIKLÓS KÖNCZÖL
(eds.): *Legal and Political Theory in the Post-National Age. Selected papers presented at the Second Central and Eastern European Forum for legal, Political, and Social Theorists (Budapest, 21-22 May 2010)*. Peter Lang, Frankfurt am Main, 2011. 196 o.

A cím, mint oly sokszor félrevezető. Mintha a globalizációra utalna, arra, hogy "vége a történelemnek", egy nagy "globális faluban élünk" stb. Kimondva-kimondatlanul mintha arra utalna, hogy a nemzeti és ezzel a regionális sajátosságok eltűntek. Ha pedig így van, akkor a "one fits all" társadalomelméletek - ide értve most a jogi, szociológiai és politológiai makro-elméleteket - egységesen képesek leírni a világ országai-ban történő folyamatokat. Ezek az elméletek története-sen az angolszász világban, elsődlegesen az Egyesült Államokban születnek, részben nyelvi, de leginkább talán anyagi okok miatt. Eszerint itt sikerült a kapacitások koncentrációjával a legjobb minőségű elméleteket kidolgozni. Ezeket kell tehát használnunk ahhoz, hogy megértsük a mi (magyar, közép-kelet európai) jogi, politikai,

² SCHMIDT-KESSEL, MARTIN (Hrsg.): *Ein einheitliches europäisches Kaufrecht? Eine Analyse des Vorschlags der Kommission*. Sellier Verlag, München, 2012.

³ HARMATHY ATTILA: A vállalkozási szerződések alapkérdéseiről. *Állam-és Jogtudomány*, 1987-88/3-4. 396-398.

⁴ 2009. évi CLXII. törvény a fogyasztónak nyújtott hitelről

⁵ Ezekről részletesebben ld.: NÁDASDY BENCE - HORVÁTH S. ATTILA - KOLTAI JÓZSEF: *Strukturált finanszírozás Magyarországon*. Alinea Kiadó, Budapest, 2011.

⁶ Ez nem azonos a konzorciális szerződéssel.

társadalmi berendezkedésünket is. Ahogyan a bevezető is fogalmaz, a tudományos elméletek egy irányban "foly-nak", ti. Nyugatról Keletre.

Mások ennek kapcsán a tudomány ethnocentrizmusáról beszélnek. Azt mondják, hogy azok a társadalomelméletek, amelyeket az Egyesült Államok viszonyaira dolgoztak ki nem feltétlen működnek más országokban. A gyakorlat ezt az állítást fényesen igazolni látszik, pl. a "Development Administration" 1950-70-es évekbeli kudarcával, amikor nyugati megoldásokat kívántak ráerőltetni például afrikai országokra, de jómagam az egyértelmű kudarcok közé sorolom a közép-kelet európai rendszerváltáshoz nyújtott nyugati "segítséget" is.

A könyv azonban nem ezt az ethnocentrikus szemléletet tükrözi és ezt már az alcím is sejtetni engedi, majd az előszó teljesen világossá is teszi. A sorozat első darabjának szánt kötet a Fiatal Közép-Kelet Európai Jog-, Politika- és Társadalomtudományi Kutatók Fórumának második, Budapesten tartott konferenciáján bemutatott tanulmányokból nyújt válogatást. Az Előszó bemutatja a Fórum keletkezésének okait. Mindenekelőtt a fiatal kutáknak éppen arra a frusztrációjára utal, hogy a nyugati elméleti modellek olykor egyáltalán nem, máskor csak korlátozottan tűnnek alkalmasnak országaink, régióink sajátos viszonyainak megragadására. Éppen ezért új, "testreszabott" elméletekre van szükség, amelyek fakadhatnak akár adaptációból, de nem kizárt sajátlagos elméletek kialakítása sem. Valóban a régió kitűnő terep lehet arra, hogy olyan összefüggéseket tárjunk fel, amelyek szélesebb nemzetközi relevanciával is bírnak. Mindehhez az ún. "grounded theory" fokozódó elfogadottsága a társadalomtudományokban talán megfelelő háttér lehet.

A könyv a recenzens talán túlzott, irreális, ám az Előszó által is generált elvárásainak csak részben felel meg. Egyfelől a tanulmányok a három nagy tudományterület (jogtudomány, politológia, szociológia) közül szinte kizárólag jogi tematikájúak. Nem tudni, hogy ennek oka a kereslet (ti. a jogász szerkesztők) vagy a kínálat (a szerzők által benyújtott, illetve be nem nyújtott művek) oldalán keresendő. Másfelől a dolgozatok egy jelentős része implicit, de olykor explicit módon is lényegében nyugati elméletek elemzése, illetve alkalmazása a régió országaiban gyakorlatára. Olyan kísérlettel, amely a régió sajátosságainak (legalább mezo-) elméleti szintű megragadására törekszik csak elvétve találkozunk.

A könyv négy fejezetre tagozódik. Az első, jogelméletnek szentelt részben eredeti és intelligens dolgozatokkal találkozunk, amelyek vagy egy-egy meghatározó szerző (Suárez, Tattay Szilárd; Hart, Paksy Máté dolgozatában) vagy egy-egy témakör (Goran Dajovic, Fekete Balázs) elemzését adják. E részben egyedül Feketének az összehasonlító jogi kultúrák elméletével foglalkozó dolgozatában, annak utolsó részében találunk érdemi utalást, illetve rövid elemzést Közép-Kelet Európára nézve, illetve idézést a régióba tartozó szerzőktől.

A második, etikai és morálfilozófiai kérdésekkel foglalkozó részben Szerletics Antal, Zétényi András és Marta Soniewicka tanulmányai szintén a nyugati elméletek értő interpretációjaként és továbbfejlesztési kísérleteként értelmezhetők, jobbára regionális tartalom nélkül. Charis Papacharalambous dolgozata kivételt jelent, amennyiben a Jugoszláviában elkövetett bűncselekményeket vizsgáló nemzetközi bíróság működését kíséri meg értelmezni különféle elméleti megközelítések alkalmazásával, egyben sajátos önálló értelmezést is adva.

A harmadik, a bíróságok működésével foglalkozó fejezetben már nagyobb mértékben kerül sor a régió sajátos

gainak magyarázatára. Ficsor Krisztina még inkább csak témaválasztásával, a formális-merev jogalkalmazás kérdésével kötődik a régióhoz. Kelemen Katalin az eset-jog "átvételeként" értelmezi az alkotmánybíróvási döntések mellett megjelenő különvéleményeket, meglepően széles összehasonlító jelleggel (a balti államok, a korábbi Jugoszlávia államai, stb.). Anna Kalisz és Adam Sztot tanulmánya a "közérdek" és a "közérkölc" jogfogalmának lengyel szabályozását értelmezi nemzetközi elméleti és jogi összehasonlítás keretében. Mariusz Jerzy Golecki az európai jogrendszer sajátos megközelítésű elemzését adja magas színvonalon, ám lényegében regionális kontextualitás nélkül.

Végül a negyedik, nemzetközi kapcsolatoknak szentelt fejezetben Jürgen Busch, Judith von Schmadel és Kamila Staudigl-Ciechowicz tanulmánya Kelsennek a jog és az általános béke közötti összefüggésről vallott eszméit elemzi, azzal a fő üzenettel, hogy ennek Európa egészére nézve érvényesülnie kell. Victor Negrescu az "Együttműködés a Fejlődésért" mint sajátos támogatási-fejlesztési megoldás szisztematikus elemzését adja, ám ismét lényegi regionális vonatkozások nélkül, noha ehhez a régió tapasztalatai kitűnő alapanyagot biztosíthatnának.

Nem tisztességes persze a recenzens sajátos elvárása-it számon kérni egy könyvön, főleg ha ezek az elvárások erősen vitathatóak is. Ha ezektől eltekintünk, akkor elmondhatjuk, hogy egy érdekes, színvonalas tanulmánykötetről van szó, amelyben a szerzők viszonylag fiatal kor nem dilettantizmust jelent, hanem eredeti gondolatokat és a tudományos igényességet. Olyan "odacsapott" munkával, amely idősebb, jó nevű professzoroknál sajnos olykor megjelenik, itt nem találkozunk; látszik a kemény munka és az alapos felkészülés minden egyes dolgozat mögött.

A magas színvonal és a témakörök sokszínűsége miatt tudom bátran ajánlani ezt a könyvet a régió jogtudománya iránt érdeklődő olvasóknak.

Gajduscheck György

*

MAJTÉNYI BALÁZS: A környezet nemzetközi jogi védelme. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012. 93 o.

I. Mindeddig a magyar tudományos és oktatási közege-ből nagyon hiányzott egy mértékadó nemzetközi környezetvédelmi jogi jegyzet, amelyből a magyar felsőoktatás széles spektrumának (társadalomtudományi és egyes természettudományos képzéseken egyaránt tanulmányokat folytató) hallgatói alapvető és lényegi ismereteket szerezhetnek. Ez a "várakozás" immáron véget ért, a környezet védelmének regionális és globális eszközeiről szóló munkát - amelynek figyelemfelkeltő borítója a társadalomtudományi témájú kötetek többnyire unalmas, de legalábbis rendszerint absztrakt borítóihoz "szokott" közönséget első pillantásra bizonyára meglepi - először 2012 tavaszán vehette kézbe az érdeklődő olvasó.

A kötet minden bizonnyal csak 2012 nyaratól juthat el a szélesebb olvasóközönséghez, ezért érdekes aktualitást is kölcsönöz a megjelent munkának, hogy a környezet nemzetközi védelmének jövőbeli útjairól és lehetőségeiről az időközben, 2012 júniusában Rio de Janeiróban tartott világkonferencia volt hívatott számot adni. A figyelmes olvasó a konferencia tanulságainak levonása után, az elért vagy elmulasztott eredmények ismeretében, illetve azok értékelésében számos támpontot találhat a kötetben, melyek gondosan rávilágítanak azokra a - elsősor-

ban jogon túli, így döntően a gazdasági érdekekből eredő - problémakörökre, amelyek több évtizede gátolják a környezet regionális és globális védelmének hatékony, a közvélemény számára is kielégítő és kívánatos módozatait.

II. A 93 oldalas munka terjedelmi keretei eleve megkívánják, és egyben meg is magyarázzák, hogy a környezet nemzetközi jogi védelmének globális (ld. az ENSZ és a környezetvédelem kapcsolatáról szóló 5. fejezetet - 51-81. oldalak) és regionális - ezen belül is az európai, az Európa Tanács égisze alatt végbemenő környezetvédelmi vonatkozásokra fókuszálva (83-93. oldalak) - eszközeit miért kizárólagosan e körben, ezekkel a hangsúlyokkal tárgyalja a szerző.

Ekképpen az ENSZ és az Európa Tanács környezetvédelemmel való kapcsolatáról szóló részek a kötet leginformatívabb és legértékesebb részei, amelyek voltaképpen a téma legalapvetőbb kérdéseit érintő nemzetközi szerződések bemutatására fókuszálnak. A szerző nagy magabiztossággal választotta ki a témához kapcsolódó többszáz norma releváns és esszenciális szerződéseit. Ez kétségtelenül nagy erény, hiszen mindkét szervezet (és Magyarország mindkét szervezetnek tagja, ezek jogalkotásában tehát részt vesz) igen aktív a nemzetközi környezetvédelmi jog fejlesztése és kodifikációs törekvéseinek vonatkozásában. Valamennyi ilyen jellegű norma bemutatására valószínűleg egy könyvtárnyi mennyiségű könyv sem lenne elegendő, ezért szükséges az ésszerű és a jegyzet céljához, célközönségéhez "igazított" válogatás, szelekció, amelyet a szerző a szükséges mértékben meg is valósított.

A tartalomjegyzéket vizsgálva, a figyelmes olvasó számára feltűnik a jegyzet világos és ésszerű felépítése, deduktív és analitikus elemzési módszere, amely egyfajta történeti áttekintés után egyre inkább a speciális területek felé halad, elérve egészen a jegyzet kétségkívül legszínvonalasabb és legjobban kidolgozott részéhez, az egészséges környezethez való jog belső jogi és nemzetközi jogi vetületeihez. A vizsgált terület kapcsán elmondható, hogy a hazai és nemzetközi jog tudományában mind nagyobb jelentőséget tulajdoníthatunk az egészséges környezethez való jognak, amelyet viszonylag kevés nemzetközi szerződés nevesít emberi jogként (az alkotmányok, alaptörvények szintjén sem tekinthető általánosnak az explicit elismerés), viszont egyre több nemzetközi bírói és egyéb fórum tekint úgy e "jogra", illetve a jog által védett értékekre, mint amelyek részei bizonyos, részletesen kodifikált és nevesített emberi jogoknak. Elég csak arra gondolnunk, hogy az Európa Tanács keretei között zajló, 47 tagállamot érintő európai jogvédelmi rendszerben az Emberi Jogok Európai Bírósága az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikkébe foglalt magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog részeként tekint egyes környezeti vonatkozású, elsősorban az egészséges környezethez kapcsolódó értékekre, emberi igényekre, amikor a magánlakáshoz való részjog további szelvényjogaként értékeli a magánlakás külső behatásoktól mentes, egészséges fizikai környezetben való élvezetét. A lényegesebb ügyeket a kötet a 87-91. oldalakon részletesebben is ismerteti, melyek méltán tarthatnak igényt az ún. *leading cases* státusára. A szerző lényegre törő és pontos elemzése, kiegészítve egy valóban alapos dogmatikai tisztázással, nagyban segíti az olvasót eme implicit jog (szelvényjog) mind szélesebb körű elfogadásával járó paradigma-váltás hátterének megismerésében.

Az egészséges környezethez való jog megértését egyébiránt annak rendszertani elhelyezése is nagyban

elősegíti. E "környezeti alapjog" - amely az emberi jogok hagyományos védelmi mechanizmusainak talán a leginkább megfeleltethető a környezetvédelemmel kapcsolatos jogok, jogos igények közül - részletezését (39-49. oldalak) megelőzik a környezetvédelmi jog kialakulását előidéző környezeti válságról, valamint az alanyok és a védett tárgyakról szóló részek (1. és 3. fejezet). Eme részek funkciója jól felismerhető, egyrészt a történelmi kontextus ismertetése révén rávilágítanak az egészséges környezethez való jog egyes szükségszerűen bekövetkező anomáliáira, másrészt pedig az emberi jogoktól megkívánt konjunktív feltételeknek (pl. az alanyi oldal megléte) e jog körében tapasztalt hiányosságai - ld. az emberiség és a jövő nemzedékek mint lehetséges jogalanyok problematikáját a 3. fejezetben - is választ adnak arra, hogy e jog elismerése alapvetően miért maradt el más jogokhoz képest.

III. Ahogy a kötet bevezetőjében, illetve fűlszövegének utolsó sorában is olvasható, a "veszély (a környezeti változások által előidézett világméretű katasztrófa - a szerző) életre hívott egy gyorsan fejlődő tudományos, politikai és jogi együttműködést e globális probléma megoldására." A kötet pedig e mottónak is beillő gondolat jogi együttműködésre vonatkozó aspektusának bemutatására vállalkozott, sikerrel.

Meggyőződésem, hogy Majtényi Balázs munkája ezért is hiánypótló jellegű, és annak gyakorlati hasznát nemcsak a jegyzetnek az oktatásban való relevanciája adja, hanem a témakör tudományos művelőinek is egy valódi "eligazodási" pont, kutatási referencia lehet, amely összefoglaló és rendszerező jelleggel mutatja be a nemzetközi jog egyik rapszodikusán ugyan, de megállíthatatlanul fejlődő területét. A szerző - igen pozitív és optimista hangon szólva, melyre e recenzió is *expressis verbis* rá kíván világítani - nagyon helyesen állapítja meg, hogy "a nemzetközi környezetvédelmi jog és az emberi jogok nemzetközi védelme a nemzetközi jog talán két leggyorsabban fejlődő jogterülete."

Ha pedig az emberi jogok területén is jártas szerző eme két terület "metszéspontjait" mentén térképezi fel a környezet védelmének jogi eszközeit, akkor eme tudományos eredmény méltán tekinthető egy mindeddig szokatlan, de a nemzetközi jogban egyre inkább megkehlhetetlennek tűnő "vállalkozás" kezdetének.

Kecskés Gábor